

TALLINNA TEHNIKAÜLIKOOL
Majandusteaduskond
Majandusanalüüsi ja rahanduse instituut

Kariina Grigorjeva

**EESTI PENSIONISÜSTEEMI VÕIMALIKUD ARENGUSUUNAD
VALITUD EUROOPA RIIKIDE NÄITEL**

Bakalaureusetöö

Õppekava TAAB02/15, peeriala keskkonna- ja säästva arengu ökonoomika

Juhendaja: Mari-Liis Kukk, MA

Tallinn 2019

Deklareerin, et olen koostanud töö iseseisvalt ja olen viidanud kõikidele töö koostamisel kasutatud teiste autorite töödele, olulistele seisukohtadele ja andmetele, ning ei ole esitanud sama tööd varasemalt ainepunktide saamiseks. Töö pikkuseks on sõna sissejuhatusest kuni kokkuvõtte lõpuni.

Kariina Grigorjeva

(allkiri, kuupäev)

Üliõpilase kood: 164546TAAB

Üliõpilase e-posti aadress: 13.miku.13@gmail.com

Juhendaja: Mari-Liis Kukk, doktorant-nooremteadur

Töö vastab kehtivatele nõuetele

.....

(allkiri, kuupäev)

Kaitsmiskomisjoni esimees:

Lubatud kaitsmisele

.....

(nimi, allkiri, kuupäev)

SISUKORD

LÜHIKOKKUVÕTE	4
SISSEJUHATUS	5
1. PENSIONISÜSTEEMIDE ÜLEVAADE	7
1.1. Pensionikindlustuse rakendamine	7
1.1.1 Jätksuutlikkus	8
1.1.2 Pensioniea tõstmise põhjused	10
1.2. Pensionisüsteemide liigid	12
1.3. Eesti pensionisüsteem	14
1.3.1 Kolme samba süsteem	15
1.3.2 Pensioni suuruse arvutamine	17
1.3.3 Peamised probleemid Eesti pensionisüsteemis.....	18
2. EESTI PENSIONISÜSTEEMI VÕRDLEV ANALÜÜS EUROOPA RIIKIDEGA.....	22
2.1. Andmed ja meetodika	22
2.2. Pensioniea ja oodatava eluea erinevus Euroopa riikides	24
2.3. Pensioni suuruse ja elatusmiinimumi erinevus Euroopa riikides	30
2.4. Eesti pensionisüsteemi peamised arengusuunad.....	33
KOKKUVÕTE	38
SUMMARY	41
KASUTATUD ALLIKATE LOETELU	43

LÜHIKOKKUVÕTE

Käesoleva lõputöö eesmärgiks on kirjeldada Eesti praeguse pensionisüsteemi ülesehitust, selle peamisi alustalasid ja pensionimaksete rahastamist. Samuti uurib käesolev lõputöö, millised on peamised probleemid Eesti pensionisüsteemis ja kuidas oleks neid võimalik lahendada. Eesmärgi saavutamiseks viiakse läbi võrdlev analüüs, kus on toodud pensioniea, oodatava eluea, pensioni suuruse ja elatusmiinimumi erinevus Euroopa riikides. Tuuakse välja ka Eesti pensionisüsteemi peamised arengusuunad ning antakse soovitusel, mida analüüsi põhjal tuleks Eestis parandada.

Lõputöö eesmärgist tulenevalt on püstitatud järgmised uurimisküsimused:

- 1) Millised on Eesti pensionisüsteemi peamised probleemid?
- 2) Millised on Eesti pensioninäitajad võrreldes teiste Euroopa riikide pensioninäitajatega?
- 3) Milliseid meetodeid oleks võimalik kasutada Eesti pensionisüsteemi probleemide lahendamiseks?

Töö analüüsist selgub, et kuigi 2016. aastal oli oodatav eluiga pärast 65. eluaastat 18,6 aastat, siis tervena elada jäänud aastate arv oli 3 korda väiksem (keskmiselt 6,25 aastat). See viitab vanema rahvastiku väga halvale tervislikule olukorrale. 2018. aasta lõpus oli pensioni suurus Eestis 429 €, mis moodustas vaid 86% elatusmiinimumist (500 €) ning oli veidi vähem kui suhtelise vaesuse piir (527,08 €). Tasub märkida, et 55,2% vanaduspensionäridest asub allpool suhtelise vaesuse piiri ehk väljatoodud pensioni suurus pole Eesti pensionäridele piisav. Lähtuvalt sellest tuleks autori hinnangul eraldada riigieelarvest rohkem vahendeid pensionäride olukorra parendamiseks, kuna 2015. aastal moodustasid avaliku sektori pensionisüsteemi kulud vähem kui 7% SKP-st.

Lõputöö analüüsi tulemustele toetudes saab välja tuua, et pensioniea tõstmine ei ole väga hea lahendus pensionisüsteemi parendamiseks. Tasuks kas pensioniea tõstmine edasi lükata või eraldada näiteks pensionite maksmiseks suurem osa sotsiaalmaksust. Autori ettepanek on suurendada sotsiaalmaksu 1 protsendipunkti võrra.

Võtmesõnad: pensionisüsteem, pensioniiga, vaesus, tervis

SISSEJUHATUS

Käesoleva lõputöö teema on „Eesti pensionisüsteemi võimalikud arengusuunad valitud Euroopa riikide näitel“. Autor valis antud teema seetõttu, et üha tugevamalt on esile kerkinud probleem seoses rahvastiku vananemisega, mis on kaasa toonud muutused rahvastiku demograafilises koosseisus, mis omakorda lubavad eeldada, et aastaks 2060 langeb töötavate inimeste koguarv ühe pensionäri kohta alla 1,3 ning viimasel 20 aastal on see näitaja olnud keskmiselt üle kahe (Sotsiaalministeerium 2019a). Üldises pildis tähendab see, et vanaduspensioni saamise aeg pikeneb ning samal ajal peab üha kitsenev osa rahvastikust üleval pidama üha kasvavat osa (vananevat) rahvastikku. Lisaks sellele on Eestis vahetunud poliitiline jõustruktuur ning see vahetus on toonud kaasa teadmise, et praegust kolmesambalist pensionisüsteemi asutakse oluliselt ümber muutma. Mis see endaga lõplikult kaasa toob, on vara öelda, kuid tõsiasi on, et pensioniteemad on täna rohkem päevakorras kui kunagi varem.

Sellest tulenevalt on lõputöö eesmärgiks välja selgitada, kuidas on Eesti praegune pensionikindlustussüsteem üles ehitatud, mis on selle peamised alustalad, kuidas toimub pensionimaksete rahastamine, millised on peamised probleemid Eesti pensionisüsteemis ja kuidas oleks neid võimalik lahendada.

Käesoleva töö autor on teostanud võrdleva analüüsi Euroopa riikide vahel, et tuua analüüsi põhjal välja võimalikud lahendused pensionisüsteemi parendamiseks. Võrdleva analüüsi meetodi rakendamisel on andmetena kasutatud Taani, Hollandi, Rootsi, Saksamaa, Soome, Läti, Poola ja Eesti erinevaid pensioninäitajaid. Suurte erinevuste tõttu antud riikide pensionisüsteemide ülesehituses keskendub käesolev bakalaureusetöö Eesti mõistes esimese samba ehk riikliku pensioni kitsaskohtadele ning arenguvõimalustele.

Lõputöö eesmärgist tulenevalt on püstitatud järgmised uurimisküsimused:

- 1) Millised on Eesti pensionisüsteemi peamised probleemid?
- 2) Millised on Eesti pensioninäitajad võrreldes teiste Euroopa riikide pensioninäitajatega?

3) Milliseid meetodeid oleks võimalik kasutada Eesti pensionisüsteemi probleemide lahendamiseks?

Antud uurimisküsimustele vastamiseks analüüsitakse Eesti pensionisüsteemi kohta koostatud raporteid ning selle tulemusena kaardistatakse raportides esile toodud peamised probleemid ja valukohad. Lisaks sellele koostatakse ülevaade Eesti ja võrdlusaluste riikide pensioninäitajatest ning analüüsitakse neis esinevaid erinevusi, et tuvastada võimalikke lahendusi Eesti pensionisüsteemi osas esile toodud probleemide osas. Käesolevas töös antakse ülevaade teadusartiklitest ning õigusaktidest, kus on käsitletud pensionikindlustuse aspekte ning liike, välja on toodud põhjalik ülevaade probleemidest, mis on seotud pensioniea tõstmisega.

Teema aktuaalsus tuleneb 2018. aastal tehtud Euroopa Komisjoni Pensioni adekvaatsuse raportist, millest tuleneb, et 50% Eestis elavatest vanaduspensionäridest elavad allpool suhtelist vaesuspiiri. Selle põhjuseks on asjaolud, et pensionide suurus ei ole piisavalt suur ja elatusmiinimum on pensionist kõrgem.

Töö koosneb kahest peatükist, mis omakorda jagunevad alapeatükkideks. Esimeses peatükis vaadeldakse pensionisüsteeme üldiselt. Kirjeldatakse lahti pensionikindlustuse rakendamine, antakse põhjalik ülevaade pensionisüsteemide liikidest. Peatutakse pikemalt Eesti riiklikul pensionikindlustussüsteemil ning lahatakse selle peamisi probleeme ja valukohti Eesti pensionikindlustussüsteemis.

Teine peatükk keskendub peaaesjalikult analüüsile, tulemuste esitamisele ning järeldustele ja ettepanekutele. Analüüsi meetodiks on valitud kvalitatiivne uurimus ehk võrdlev analüüs, kus tuuakse välja pensioniea ja oodatava eluea ning pensioni suuruse ja elatusmiinimumi erinevus Euroopa riikides. Samuti tuuakse välja Eesti pensionisüsteemi peamised arengusuunad ning antakse soovitused, mida analüüsi põhjal tuleks Eestis parandada.

1. PENSIONISÜSTEEMIDE ÜLEVAADE

1.1. Pensionikindlustuse rakendamine

Seletamaks lahti pensionikindlustuse rakendamist, peab autor oluliseks esmalt edasi anda ühe põhimõiste – elatustase – põhjalikum seletus. Elatustase (ka elustandard, elatusstandard) on riigi, rahva või mõne rahvastikurühma (kogukonna) vaimsete ja aineliste vajaduste rahuldamise üldine ja keskmine tase (Eesti Keele Instituut 2019). Elatustaset mõistetakse nii kitsamas kui laiemas tähenduses. Laiemas käsitluses hõlmab elatustase kõiki sotsiaalmajanduslikke tingimusi ühiskonnas: elanikkonna sissetulekud ja kulud, töötingimused ja elanikkonna tööhõive, nende tervis, tervishoiu ja elukeskkonna tingimused, haridus jne. Kitsamas mõistes on elatustase elanikkonna varustamine vajalike materiaalse kaupa ja teenustega ning nende tarbimise tase. (Санина 2013) Üks elatustaseme näitajatest on ka pensionikindlustus.

Pensionikindlustus põhineb demograafiliste mudelite arvestamisel, kaasa arvatud ka need, mis on seotud elueaga tema erinevates etappides, sealhulgas ka tööhõive etapp ja pensioni saamise periood. Erakindlustusel, mis oli pensionikindlustuse suuremõõdulise kasutamise aluseks, on oma meetoodika, kus kasutatakse tõenäosusteooria, demograafia, samuti pikaajaliste finants- ja kindlustusmatemaatiliste hinnangute lähenemisviise. (Манзарова 2015)

Demograafilise teguri kvantitatiivsed tunnused on näitajate süsteem, mis määravad pensionisüsteemi arengu:

- 1) elanikkonna arv ja vanusstruktuur;
- 2) elanikkonna loomulik iive (sündide ja surmade suhe);
- 3) meeste ja naiste oodatav eluiga sünnihetkel;
- 4) pensioniikka jõudnud inimeste oodatav eluiga;
- 5) pensionäride ja töötava elanikkonna arvu suhe (kindlustusmaksete maksjad).

Vanusstruktuur – kogu riigi elanikkonna jaotus vanuserühmade lõikes, mis võimaldab uurida demograafilisi ja sotsiaalmajanduslike protsesse. Otstarbekas on jaotada vanuserühmad kuni tööeani (noorem töövõimelisest vanusest) – vanus kuni 15 aastat, töövõimeline – vanus kuni 64 aastat ja mitte-töövõimelise vanuses – vanus üle 64 aasta. Seda vanuserühmade jaotust kasutatakse peamiselt majanduse demograafias. (Воронцов 2016)

Rahvastiku loomulik liikumine on muutus populatsiooni suuruses ja koosseisus, mis on tingitud sündimusest ja suremusest. Loomulikku iivet iseloomustavad mitmed statistilised näitajad. Peamised näitajad on: sündimus, suremus, oodatav eluiga sünnihetkel. Lisaks täiendatakse elanikkonna loomuliku iibe peamisi näitajaid selgitavate näitajatega (sündimuse vanuskordaja, imiku- ja emade suremus jne). (Ефимова 2014)

Mitte vähem oluline demograafilise arengu näitaja ühiskonnas, mis mõjutab töösuhete arengut riigis, samuti pensionikindlustuse süsteemi, on meeste ja naiste oodatava eluea näitaja sünnihetkel. Siinkohal on oluline märkida, et seda näitajat kasutatakse elanikkonna keskmise oodatava eluea dünaamika muutuste kindlakstegemiseks ning selle kasutamine argumendina meeste ja naiste pensioniea muutmiseks on ebamõistlik ja vale. (Манзарова 2015)

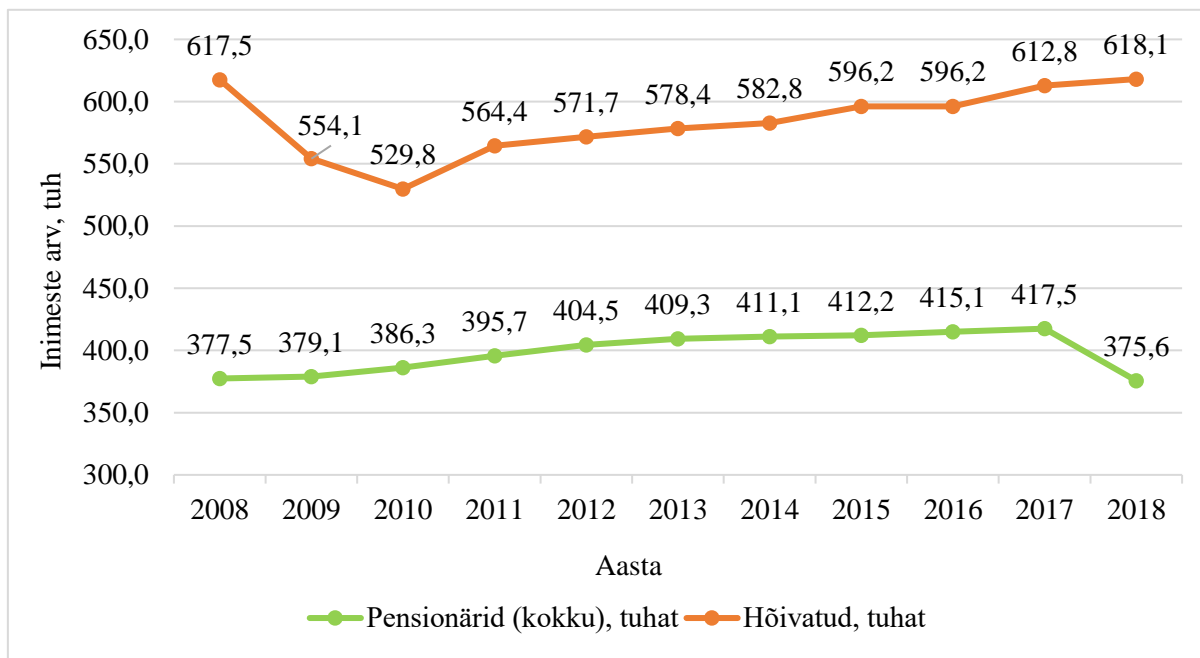
Pensionieale jõudnud isikute oodatava eluea näitaja on väga oluline selleks, et tagada tõhus pensionisüsteem, kuna toimiva pensionisüsteemi aluseks olevad kindlustuspõhimõtted hõlmavad oodatavat eluiga. See tähendab, et hinnanguline pensionimaksete periood erineb erinevate elanikkonna vanuse ja soo rühmade jaoks. (*Ibid.*)

Üks olulisemaid näitajaid, mis iseloomustab riigi pensionikoormust, on pensionäride ja tööhõivatute kodanike arvu suhe. Selline näitaja, mis mõjub pensionisüsteemi olukorrale ei ole puhtalt demograafiline. Seda võib pigem seostada tööhõive (tööturu) näitajatega, mis kasutavad demograafilisi komponente (rahvastiku suurus soo ja vanuserühmade järgi). (*Ibid.*)

1.1.1 Jätksuutlikkus

Statistika andmebaasi järgi 2018. aasta seisuga oli Eestis ligikaudselt 375 649 pensionäri, kellest suurema osa (81%) moodustasid vanaduspensionärid. Ning pensionärid moodustavad umbes 28,5% kogu rahvastikust. Võrreldes 2017. aastaga pensionäride arv vähenes 41 867 pensionäri võrra. See on tingitud asjaolust, et 2016. aastal toimus töövõimereform, mis tõi kaasa töövõimetuspensioni saajate arvu ja nende osatähtsuse vähenemise (Tasuja 2018). Selle reformiga

uuenes töövõime hindamine, toetuste süsteem ja teenuste valik ning sellega tegeleb praegu ainult töötukassa (Sotsiaalkindlustusamet 2019a). Joonisel 1 tuuakse välja pensionäride ja hõivatute elanikkonna suhe Eestis aastatel 2008 - 2018.

Joonis 1. Pensionäride ja hõivatute elanikkonna suhe aastatel 2008 - 2018

Allikas: Eesti Statistikaamet, autori koostatud

Rahvastiku vananemine ja vähenemine panevad kasvava koormuse tööealisele elanikkonnale pensionisüsteemi säilitamiseks ja sedaviisi pensionisüsteemi jätkusuutlikkuse ohustamiseks. Jätkusuutlikkus pensionisüsteemis on tähtis nii praeguste kui ka tulevaste pensionäride jaoks, sest sellest sõltub pensioni suurus ja sellest tulenevalt ka pensionäride elatustase (Riigikontroll 2014).

Riigid pööravad oma tähelepanu sellele, et kindlustada vanemaalisele elanikkonnale sissetulek ning tagada finantsiline jätkusuutlikkus, ehkki erinevates riikides on erinevad nägemused – pensionide eesmärgid, tase, finantseerimine ja korraldamine. Pensionisüsteem peab olema jätkusuutlik, et erinevate ohuteguritega hakkama saada. Jätkusuutlikkuse suurendamiseks tuleb kas minimiseerida ohtude mõjusid või kohaneda nendega. Et leevendada lühiajalisi mõjusid, on võimalik luua reserve, mis tasakaalustavad majandusüklite poolt tekitatud kõikumisi tuludes ja kuludes. (Leppik 2016)

Kuid pikemaajalised mõjud, nagu näiteks rahvastiku vananemine, toovad kaasa struktuursed muutused pensionisüsteemis ning vajalik on süsteemi kohandamine muutuvate asjaoludega. Selliste muutuste alusel ei saa pensionisüsteem rohkem areneda ning kohanemine on ainus viis jätkusuutlikkuse saavutamiseks. Need võivad olla kas ühekordsed muutused, mille järgi muudetakse pensionisüsteemi üldiseid reegleid või mehhanismid, mis automaatselt toovad kaasa demograafilised või majanduslikud muutused pensionisüsteemi reeglites. (Leppik 2016)

Pensionisüsteemi jätkusuutlikkuse tagamiseks tuleks riigil otsustada vajalike meetmete rakendamine, et vähendada pensionisüsteemide põhiprobleeme ja rahvastiku vananemise mõju (Riigikontroll 2014):

- 1) pensioniea sidumine oodatava elueaga või elada jäävate aastatega;
- 2) piirata ennetähtaegselt pensionile jäämist ja muud ennetähtaegselt lahkumised;
- 3) toetada mitmesuguseid meetmeid tööea pikendamiseks;
- 4) edendada täiendavaid pensionisäästu võimalusi.

1.1.2 Pensioniea tõstmise põhjused

Üks pensioniea tõstmise põhjustest on seotud rahvastiku oodatava eluea kasvuga. Euroopas kasvab oodatav eluiga igal aastal keskmiselt kahe kuu võrra. Üheltpoolt on see positiivne, kuna näitab kaudselt elukvaliteedi paranemist. Teiselt poolt toob see aga kaasa eelarvesüsteemi tasakaalustamatuse, mis väljendub seeläbi, et kulud kasvavad kiiremini kui tulud ning pensionisüsteemi tasakaalustamiseks tuleb pensioniea parameetreid pidevalt korrigeerida. (Кубышкин 2018) Seoses oodatava eluea kasvuga on tekkinud ka laialdasem põlvkondade kooseksisteerimise probleem. Nimelt on tänapäeval kõik elutaristu elemendid keskendunud tingimuste loomisele pidades silmas vaid ühe põlvkonna täieõiguslike vajadusi eluks, samas kui erinevaid tingimusi nõuavad juba vähemalt kaks väga erinevat põlvkonda. Seega võib öelda, et rahvastiku oodatava eluea kasv ning vanurite osakaalu tõus läheb veel oluliselt sügavamale kui ainult pensionisüsteem, ent käesolevas uurimistöös keskendutakse eelkõige sellele osale, mis on seotud pensionäride elatustasemega. (Беляев 2011)

Väga oluline tegur, mis mõjutab riiklikku sotsiaalkindlustust, on kahtlemata „elanikkonna vananemine“. Demograafide hinnangu järgi, umbes 70% Lääne-Euroopa rahvastest elavad üle 65 aasta vanuseks, sealhulgas 30-40% koguni üle 80 aasta vanuseks. (Лангев 2015) Juba eelmisel sajandil tõi märkimisväärselt suurenenud eluiga Lääne-Euroopa riikides kaasa uue mõiste „noored vanad“ kasutuselevõtu. „Noored vanad“ on inimesed, kes on ületanud ametliku piiri küpsuse ja

vanaduse vahel, see on 65 aastat, kuid kes ei ole väliste, tervislike või mistahes muude kriteeriumite alusel vanad inimesed selle sõna väljakujunenud tähenduses. (Беляев 2011)

Üleliigse maksmise vältimiseks on kõige efektiivsem tõsta pensioniiga. Maailma pensionipoliitikas on toimumas nn vaikne revolutsioon, mis tähendab, et riigid muudavad tänapäeval oma pensionisüsteeme selles suunas, et tulevikus oleks nii pensioni suurus kui ka pensioniiga automaatselt sõltuvuses rahvastiku oodatavast elueast. Oodatava eluea prognoos tehakse ühekordselt, kuid mõistame kõik, et täna tehtud prognoos ei pruugi vastata reaalsusele ka 10 aasta pärast, mistõttu on siin mõistagi mitmeid probleemkohti. Näiteks eeldab pensioniea tõstmine, et vanurid on terved ja suudavad töötada kõrge eani. Praktikas võib pensioniea tõstmine siiski suurendada pensionäride arvu, kes lähevad pensionile ennetähtaegselt või töövõimetuse puhul. (Praxis 2012)

Teine põhjus, miks peaks pensioniiga tõstma, on seotud töötavate inimeste arvuga. Nimelt väheneb töötajate arv võrreldes pensionäride arvu kasvuga. Pensioniea tõstmine aitaks vähendada sotsiaalsüsteemi koormust ning samal ajal suurendada maksutuluseid. (Pensionikeskus 2019) Teisisõnu neid, kes täidavad riigikassat, on üha vähem, ning pensionäre, kellele kulutada raha eelarvest, on üha rohkem. Juba täna tuleb iga pensionäri kohta 1,53 töötajat, kes maksavad kindlustusmaksid. Samal ajal jaotussüsteem, mis töötab edukalt peaaegu kogu maailmas, ei saa olla halvema suhtega kui 2 tööalist inimest, kes tagavad kindlustusmaksed ühele vanaduspensionäri. (Кубышкин 2018) Elanikkonna vananemise tõttu pööratakse suurt tähelepanu pensionisüsteemi tulevikule, sest pensionisüsteem on suurim sotsiaalpoliitika tulude ülekandmise süsteem kõigis Euroopa riikides, mis keskmiselt moodustab 7–17% SKP-st (Leppik 2016).

Kolmas põhjus on seotud finantsraskustega ja demograafiliste teguritega. On näidatud, et meetmete finantsmõju pensionisüsteemi eelarvele kehtib ainult piiratud aja jooksul, mis on vastavuses pensioniea tõstmise aastate arvuga. Pensioniea tõstmise probleemil on lisaks üsna lihtsatele sõltuvustele palju nüansse ja tagasisidet. Näiteks kui sotsiaalsete hoiakute tõttu on töölevõtmisel vanuseline diskrimineerimine, siis pensioniea tõstmine suurendab töötuse määra. Teine näide on tööjõu liikumine riikide vahel. Kõrgema sissetulekuga riigid „meelitavad” enda juurde aktiivse töötava elanikkonna, mis teatud määral, pehmedavad töötajate ja pensionäride suhte dünaamikat. (Колесник 2014)

Paljude arenenud riikide valitsused, eriti Lääne-Euroopas, näevad pensioniea tõusu ühe võimalusena demograafilise koormuse vähendamiseks. Arenenud riikide vanaduspensionisüsteemi peamine tunnus on selle kohustuslik olemus, kuna usutakse, et enamik inimesi ei suuda iseseisvalt säästa raha oma vanaduse jaoks. Seetõttu makstakse vanaduspensionisotsiaalkindlustussüsteemide kaudu. Mitmed riigid maksavad täiendavaid pensione kindlaksmääratud sisse maksetega kohustuslike või vabatahtlike süsteemide raames. Kuid oodatava eluea kasv ning „beebi-buumi“ põlvkonna pensioniikka jõudmine suurendab nende inimeste arvu, kes sõltuvad vanaduspensionist. Prognoositakse, et Euroopa Liidu pensionikulud kasvavad järgmise 50 aasta jooksul 1,5%-lt 2%-ni SKP-st, mis võib negatiivselt mõjuda Euroopa majandusele. (Липтев 2015)

Tegelik vanus, mille korral inimesed lähevad pensionile, sõltub paljuski inimeste motivatsioonist töötada, mis omakorda sõltub suuresti seadustest ja majandusest. Ennetähtaegne pensionile jäämine on eelistatud valik riikides, kus on kehtestatud suur hulk erandeid, mille tulemusel saavad inimesed suhteliselt suure pensioni enne ametliku pensioniea saabumist. Eestis on täna aga olukord, mida ilmestavad madalad pensionid, kõrge tööjõupuudus ning vananev elanikkond, mis toob kaasa vajaduse rohkem töötada. Samal ajal ei ole keskmise eluea tõus parim motivaator suunamaks inimesi tööle. Näiteks on Eestis oodatav eluiga tõusnud viimase kümne aasta jooksul viie aasta võrra, kuid tervena elada jäänud aastad (65-aastaselt) tõusnud vaid 3 aasta võrra (Nestor 2016). See tähendab, et inimeste oodatav eluiga küll kasvab, ent nende tervis ei võimalda neil tegelikult ka võrdväärset kauem aastaid töötada.

1.2. Pensionisüsteemide liigid

Eesti pensionisüsteemi struktuuri paremaks mõistmiseks on vaja kõigepealt vaadelda, millised muud pensionisüsteemide liigid veel kasutusel on. Pensionisüsteeme on peamiselt kahte tüüpi - eelfinantseeritud skeem ja jooksvalt finantseeritav skeem.

Nii eelfinantseeritud skeem kui ka jooksvalt finantseeritav skeem jagunevad omakorda alamskeemideks. Praktikas koosneb eelfinantseeritav skeem kindlate sisse maksetega skeemist (*defined contribution*) või kindlate väljamaksetega skeemist (*defined benefit*), kuid kindlate väljamaksetega skeem võib olla ka jooksvalt finantseeritava skeemi osa. Eelfinantseeritud skeem on kogumispension, kus isik saab teatud protsendi oma palgast kogumiskontole. Kogutud kapital

investeeritakse varadesse, mis omakorda teenib lisatulu. Pärast pensionile jäämist saab isik pensioni igal aastal, see tähendab, et tal on garanteeritud igakuine sissetulek elu lõpuni. Kindlate väljamaksete skeemiga lubab tööandja oma töötajatele teatavat väljamakset pensionil. See väljamakse põhineb eelnevalt (või määratletud) valemil, mis arvestab selliseid tegureid nagu teenistuse pikkus, vanus ja sissetulekute ajalugu. (Barr, Diamond 2006)

Kasutades jooksvalt finantseeritavat skeemi, makstakse isikule hüvitist sõltuvalt tema palgast ning tööstaažist enne pensionile jäämist. Selline skeem kasutab tulude ümberhindamise meetodit, milles võetakse arvesse kulusid ja elatustaseme muutuseid isiku sisse maksete ja pensionile jäämise perioodi vahel. (Queisser, Whitehouse 2006) Vastavalt Barr'i ja Diamond'i (2006) arvamusele, koosneb jooksvalt finantseeritav skeem kindlaksmääratud sisse maksetega skeemist (*notional defined-contribution*) ja kindlate väljamaksete skeemist (*defined benefit*). Queisser ja Whitehouse (2006) lisavad varasema juurde ka punktiskeemi (*point scheme*). Kindlaksmääratud sisse maksetega skeemis maksab töötaja osa oma sissetulekust individuaalsele kontole, mis omakorda teenib valitsuse poolt kindlaks määratud tulu (Mägi 2016). Skeemi nimetatakse pseudoskeemiks, sest puudub tegelike varade kogumine, valitsus võib kasutada töötajate sisse makseid selleks, et maksta pensioni praegusel ajahetkel. Skeemi jätkusuutlikkus on tagatud seeläbi, et isiku poolt sisse makstud summat kasvatatakse igal aastal nominaalse intressimäära võrra (Barr, Diamond 2006) Punktiskeemi puhul teenivad töötajad endale pensionipunkte oma tööaja eest. Pensionile jäämisel liidetakse kõik teenitud punktid kokku ja korrutatakse pensionipunkti väärtusega, seega sõltub pensioni suurus punkti väärtusest. (Queisser, Whitehouse 2006)

Oluline on teada, millised probleemid on seotud pensioniskeemide mudelite valikuga. Riigi ülesanne on minimeerida või parimal juhul kõrvaldada tekkivad probleemid. Samuti on oluline analüüsida ja kaaluda, millised olemasolevad skeemid toimiksid parimal moel olemasoleva sotsiaalse organisatsiooniga, teada on tarvis mudelite positiivseid ja negatiivseid aspekte ning seejärel on võimalik otsustada, milline pensioniskeem on parim. On tähtis, et pensioniskeemid ei koormaks ühiskonda ega kannaks ebamõistlikke kulusi. (Mägi 2016)

1.3. Eesti pensionisüsteem

Järgmisena vaadeldakse Eesti näitel, millest konkreetselt koosneb pensionisüsteem ja kuidas see toimib. Samuti, kuidas arvutatakse saadud pension ja millised probleemid võivad pensionisüsteemis tekkida.

Tänapäeval on paljudes riikides kasutusel kombineeritud skeemid ning Eesti ei ole selles osas erand. Eesti pensionisüsteem koosneb kolmest peamisest skeemist: riiklik pensionikindlustus (kindlaksmääratud sissemaksega PAYG-skeem (*pay-as-you-go* ehk jooksvalt finantseeritav skeem)); kohustuslik kogumispensioni skeem (kindlaksmääratud sissemaksega skeem), mis on vanemate kohortide puhul vabatahtlik; ning täiendavad kogumispensioni skeemid (kindlaksmääratud sissemaksega skeemid) (Euroopa Komisjon 2018b).

Eesti oli üks esimesi riike, kes võttis Maailmapanga soovitude alusel kasutusele kombineeritud ehk kolmesambalise pensionisüsteemi. Selles pensionisüsteemis on mitmeid eeliseid, nagu pensionisäästu suurendamine ja demograafiliste ning makromajanduslike riskide vähendamine. Tugev seos pensioni suuruse ja palga vahel oli mõeldud ümbrikupalkade vähendamise tagamiseks ning kõrgema tasuga inimeste toetamiseks reformide läbiviimisel ja palkade maksmisel. (Piirits, Vörk 2015)

Riikliku pensionikindlustuse seaduse (RPKS) alusel on pension toetus, mida riik igakuiselt maksab välja inimestele vanaduse või toitja kaotuse korral, mida makstakse riigieelarves riiklikule pensionikindlustusele tehtud kulutustest (RPKS § 2). Varem riiklik pension koosnes ka pensionist töövõimetuse korral, kuid alates 1. juulist 2017 tegeleb sellega töötukassa (Sotsiaalministeerium 2019b). Pensionisüsteemi eesmärk on anda võimalus inimestele pensionile minnes säilitada nende igakuine sissetulek, vähendada vanemaealiste vaesusriski ning aidata neil jätkata oma elu nautimist.

Järgnevalt on välja toodud Eesti kolmesambaline pensionisüsteem, kus igat sammu kirjeldatakse üksikasjalikult.

1.3.1 Kolme samba süsteem

I sammas ehk riiklik vanaduspension, millega tegeleb sotsiaalkindlustusamet, rahastatakse riigieelarvest. Vanadus-, töövõimetus- ja toitjakaotuspensioni rahastatakse peamiselt sihtotstarbelisest sotsiaalmaksust. Riiklik pension jaguneb kolmeks liigiks – vanaduspension, toitjakaotuspension ja rahvapension. Vanaduspensioni makstakse isikule, kes on jõudnud pensioniikka ning tal on vähemalt 15-aastane tööstaaž. (Pensionikeskus 2019)

Pensioni adekvaatsuse raporti põhjal (2. osa, 2018), riikliku pensionikindlustussüsteemi katvus on praktiliselt universaalne. Naiste ja meeste pensioniiga oli 2016. aastal 63 aastat. Ajalooliselt oli naiste pensioniiga madalam kui meestel, kuid jõudis 2016. aastal samale tasemele. Alates 2017. aastast kasvab see mõlema soo puhul järk-järgult 65 aastani 2026. aastaks. 3 aastat enne tavapärasest pensioniiga on võimalik ennetähtaegselt pensionile jääda, kui isikul on vähemalt 15-aastane tööstaaž (vanaduspensioni saamise kvalifikatsiooniperiood). Iga ennetähtaegselt pensionile jäämise kuu kohta vähendatakse vanaduspensioni 0,4 protsenti. Kui vanaduspensioni edasi lükatakse, suurendatakse pensionisummat 0,9 protsenti iga tavapärase pensioniea järgselt edasi lükatud kuu eest. (Euroopa Komisjon 2018b)

Riiklik pension põhineb solidaarsuse põhimõttel, mis tähendab, et täna töötavate inimeste maksud lähevad praegustele pensionäridele. Riikliku pensioni maksab riik sotsiaalmaksust riigieelarvest saadud rahast. 33% sotsiaalmaksu maksab töandja riikliku ravikindlustuse ja pensionide eest makstavast palgast. (Pensionikeskus 2019) Töötajate isikliku osalemise vajadus pensionide maksumuses on täna ilmselge. Isiklik vastutus vastuvõetava sissetuleku saamise eest pärast pensionile jõudmist on arenenud riikides iga inimese üldtunnustatud kohustus. Mitte üheski riigis pole riikliku pensioni, mis suudab säilitada inimese tavapärase elatusaseme, pärast tema tööturult lahkumist. (Санина 2013)

Toitja kaotuse (surma) korral on õigus saada toitjakaotuspensioni neil perekonnaliikmetel, kellel ei ole oma sissetulekut (RPKS § 20). Samal ajal on siiski ainult mõned nüansid, mille puhul on võimalik saada pensioni toitja kaotuse korral. Näiteks peab surnud perekonnaliikmel olema teatav tööstaaž surma ajal, mis sõltub tema vanusest. Aga kui inimene suri töökoha vigastuse või kutsehaiguse tõttu, ei ole pensionistaaž vajalik.

Eesti pensioni- ja hoolekandesüsteem sisaldab kolme minimaalset sissetulekutagatist. Esiteks, garantii, et tööga seotud vanaduspension ei ole madalam kui rahvapension. Teiseks on rahvapensioni minimaalne pensionikindlustus neile, kellel ei ole õigust saada tööalast hüvitist, kuid kelle elukoht on Eestis vähemalt 5 aastat. Lõpuks on olemas ka vahenditest lähtuv sotsiaalabi toimetulekutoetus, mis tagab eluasemekulude maksmise järel leibkondadele kasutatava tulu miinimumtaseme. (Euroopa Komisjon 2018b)

II samm ehk kohustuslik kogumispension, millega tegeleb pensionikeskus, võeti kasutusele 2002. aastal, suunates osa seadusjärgse PAYG (jooksvalt finantseeritav) skeemile osamaksetest erafondidesse ja kehtestades töötajate täiendavad sissemaksed. Selle samba eesmärk on anda inimestele võimalus oma palgast suunata osa raha nende personaalseks pensioniks, et neil oleks tulevikus lisaks riiklikule pensionile ka veel enda poolt kogutud pensionisumma.

Seaduslikult rahastatava skeemi sissemaksete määr on 6% brutopalgast – töötaja maksab 2% brutopalgast ja veel 4% tööandja makstavast sotsiaalmaksust (osana 20% pensionikindlustusmaksest). Kogumispensioni suurus sõltub pensionifondide tööalase karjääri ja sissetulekute kogusummast. Süsteem katab vanaduse, kuid mitte invaliidsuse riski. Osalemine on kohustuslik 1983. aastal või hiljem sündinud isikutele. 2016. aasta lõpuks hõlmab skeem umbes 81% 15– 64-aastastest elanikest, kuid mitte kõik pole aktiivsed toetajad (umbes 60% osalejatest osales 2016. aastal). Esimesed hüvitised maksti välja 2009. aastal, kuid summad olid väikesed, sissemakseperioodid (hetkel 6,5 aastat) marginaalsed. Seaduslikult makstud kindlaksmääratud sissemaksetega skeemi kasulikkus on 2017. aastal vanaduspensioni kogumahus endiselt väike; lisaks sellele saavad sellest skeemist kasu ainult 1,6% kõigist vanaduspensionäridest. (Euroopa Komisjon 2018b)

Raha, mida makstakse pensionifondi töötajate poolt makstud maksudest, investeerivad fondijuhid erinevatesse varadesse, et suurendada makstud raha väärtust aastate jooksul. Kuid kohustusliku kogumispensioni puhul, üldjuhul, sõlmitakse leping kindlustusseltsiga, kes maksab inimestele pensioni elu lõpuni, sõltuvalt kogutud varadest nende pensionifondis. (Pensionikeskus 2019)

1998. aastal võeti kasutusele III samm ehk täiendav kogumispension, milles osalemine võib toimuda pensionikindlustuse vormis, mida pakuvad litsentseeritud erakindlustusseltsid või eraõiguslike varahaldurite hallatavad pensionifondide osakud. Teiste sõnadega täiendava kogumispensioniga saab liituda kahte moodi: kas pensionikindlustusleping elukindlustusseltsiga

või teha makseid vabatahtlikku pensionifondi (*Ibid.*). Väljamaksete saamine toimub ka kahe võimaluse vahel, sõltuvalt esialgsetest valikutest. Esimene võimalik variant on saada väljamaksed kindlustuslepingu alusel ning teine võimalus on saada väljamaksed vabatahtlikust pensionifondist. Selle samba eesmärgiks on pakkuda inimestele võimalust veelgi parendada oma elutingimusi pensionieas. On olemas võimalus ise määrata, kui palju sissemaksed tehakse täiendavasse kogumispensioni ning seda võib igal momendil muuta. Sissemaksed on tulumaksuvabad juhul, kui nad jäävad alla 6 000 euro või 15% brutosissetulekust aastas (*Ibid.*).

Vabatahtlikes erapensioniskeemides osalemise soodustamiseks on kehtestatud maksusoodustused. 2016. aasta lõpus osales neis vabatahtlikes skeemides vaid umbes 12,3% tööealisest elanikkonnast, umbes 44 000 vabatahtliku pensionifondi osalejat ja umbes 61 000 elukindlustuslepingut. 2012. aastal loodi tööandjate pensionide õiguslik raamistik ning see lisati vabatahtliku rahastamise skeemi täiendava võimalusena sissemaksete tegemiseks. (Euroopa Komisjon 2018b)

1.3.2 Pensioni suuruse arvutamine

I samba pensioni suuruse arvutamiseks on vaja kolme osa (Volmer 2019):

- 1) kindlaksmääratud baasosa, mis on 191,6 eurot (1. aprill 2019);
- 2) pensioni staažiosa koosneb töötatud, õpitud ja/või armees teenitud perioodidest kuni 31. detsembrini 1998 ning seda korrutatakse aastahinnaga ehk ühe aasta pensioniõigusliku staaži või kindlustusosaku maksumusega, mis on võrdne 6,627 eurot (1. aprill 2019);
- 3) kindlustusosakute summa, mis põhineb individuaalsetel sotsiaalmaksudel (mis hõlmavad ajavahemikke alates 1999. aastast) ning mida samuti korrutatakse aastahinnaga.

Pensionide suuruse arvutamise baasvalem (Sotsiaalkindlustusamet 2019b):

$$P = B + S + K \quad (1)$$

kus

P – pensioni suurus;

B – baasosa;

S – staažiosa ehk aastahinne korrutatud pensioniõiguslikku staažiga;

K – kindlustusosa ehk aastahinne korrutatud kindlustusosakute summaga.

Pensionid indekseeritakse igal aastal aprillis. Indeks on tarbijahinnaindeksi kaalutud keskmine ja sotsiaalmaksutulude kasv pensionikindlustussüsteemile (proportsioonis 20–80). Pensionide ja samaaegse töö saamise lubamine on lubatud, välja arvatud ennetähtaegse vanaduspensioni puhul. Ümberarvestatud pensionide või eriliste tööandjapensionide puhul võib isik kombineerida pensioni- ja tööalast sissetulekut ainult siis, kui ta vahetub teisele (mitteohhtlikule ja loetlemata)

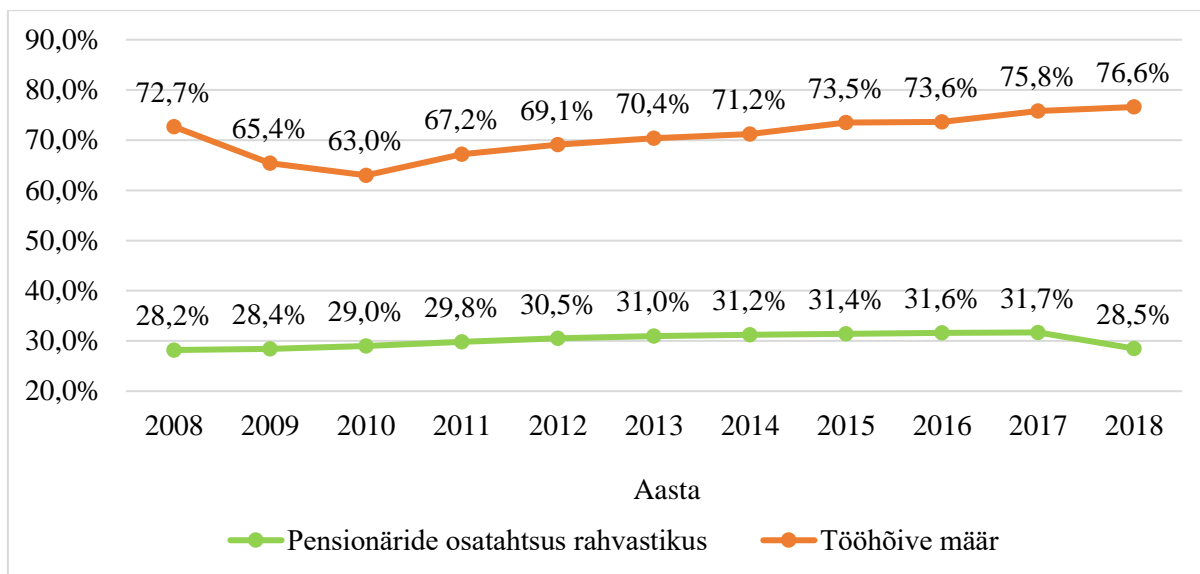
ametile. Peale selle suurendab töö jätkamine pärast pensioni saamist pensionide suurendamist isikliku kindlustuskomponendi suurendamise kaudu. Vastavad ümberarvutused tehakse igal aastal. (OECD 2015)

1.3.3 Peamised probleemid Eesti pensionisüsteemis

Antud alampeatükis vaadeldakse probleeme, mis tekivad pensionisüsteemis ja mida võib ka seostada Eesti pensionisüsteemiga.

Peamine probleem on selles, et „vananevad“ läänemaailma riigid ei pruugi olla võimelised maksma oma pensionäridele pensioni ja pakkuda neile vajalikku meditsiinilist ja sotsiaalset abi. Majanduskasv nendes riikides ei ole piisavalt kiire. Nendes riikides on töötajate ja tarbijate arvu vähenemise tendents muutunud märgatavaks. Lähitulevikus võib see protsess veelgi jõudu koguda. Tulevased pensionärid, kes on praegu oma parimas eas, lihtsalt ei suuda tagada korralikku (väärilist) vanadust. Inimeste eluiga arenenud riikides on pikenenud, mistõttu nende pensionipõlv on samuti pikenenud. Ja kui vanad inimesed ei taha töötada kuni 70-aastaseks saamiseni ja ärimehed ei hakka neid tööl hoidma, aeglustub majanduskasv ligi kolmandiku võrra. (Романченко 2015)

Demograafilist olukorda enamikes arenenud riikides praegu iseloomustab järgmine omadus: tööealise elanikkonna kasv aeglustub või isegi väheneb. Samal ajal on kalduvus, et järsult tõuseb elanikkonnas üle 60-aastaste ja isegi 80-aastaste osakaal, mis paratamatult toob kaasa ühiskonna tegutsemisvõimete liikmete ja puuetega inimeste arvu olulise suurenemise, mis ühtlasi tähendab, et kasvab pensionäride arv. Üldiselt on probleem selles, et siis on ka rohkem inimesi, kes ei tööta ning elab teiste inimeste maksude või säästude kulul, kui neid inimesi, kes maksavad makse pensionisüsteemile (Purju 2000). Eestis 2018. aastal lühiajaliselt pensionäride osatähtsus rahvastikus vähenes 3,2% võrra võrreldes 2017. aastaga. Seda tendentsi on näha joonisel 2. See vähenemine oli siiski tingitud töövõimereformist, nagu ülevalpool mainitud. Pikaajaliselt on pensionäride osakaal Eestis siiski kasvanud.

Joonis 2. Pensionäride osatähtsuse ja tööhõive määra suhe aastatel 2008 - 2018

Allikas: Eesti Statistikaamet, autori koostatud

Kapitaliseeritud süsteemis kasutatakse raha, et osta kaupu ja teenuseid, mida tarbivad pensionärid. Pensionäride suur arv mõjub finantsvara pakkumisele ja kui finantsvara nõudlus on väike ning tööga hõivatud inimeste arv on väiksem kui pensionäride arv, siis pakkumine ei muutu või kasvab. Aga kui pensionäride arv suureneb, siis finantsvara hind alaneb. Pensionäride arvu suurenemine tähendab üldiselt seda, et sama paljude kaupade ja teenuste saamiseks peavad nad loobuma rohkematest finantsvaradest, mis tulenevad finantsvarade amortiseerumisest demograafilistel põhjustel. (Purju 2000).

Eeldatakse, et vanem põlvkond saab madalama pensioni kui praegune noorem põlvkond, kelle palgatase on keskmise või kõrge. Seda võib seletada sellega, et tulevikus sõltub pension rohkem palga tasemest, ja kui noorema põlvkonna palgad on suuremad võrreldes vanemate põlvkondade palkadega, siis sissemaksed pensionisüsteemi on samuti suuremad. Teisest küljest, noorem põlvkond, kes saab keskmisest madalamat palka, saab madalamat pensioni võrreldes eelmiste põlvkondadega. Kuigi nende panus pensionisüsteemi on kõrgem kui sama palgatasega vanemate põlvkondade puhul. (Piirits 2014)

Kõik need tegurid tervikuna on juba viinud tõsise pensionikoormuse suurenemisele riigi eelarvetes ja pannud maailma valitsustele küsimuse jooksvalt finantseeritava pensionisüsteemi osakaalu vähendamise ja kogumispensioni süsteemi suurendamisest, mille jaoks oli esmalt vaja luua soodsad tingimused. Ikkagi, nagu erinevate riikide kogemused näitavad, toob pensionisüsteemi

reformimine sageli kaasa sotsiaalsed rahulolematust, mis on seotud kas pensioniea tõstmisega, või sooduspensionide tagasilükkamisega, või siis pensionifondide sissemaksete suurenemisega. (Романченко 2015)

Kõige selle juures jaotussüsteemi puudused on ilmsed.

- 1) Esimene puudus seisneb selles, et töötavate kodanike pensionid täielikult sõltuvad majanduslikult aktiivse elanikkonna üldisest sissetulekutasemest. Ja kui mingil põhjusel vähenevad töötavate kodanike sissetulekud, siis ka pensionimaksed langevad ja pensionärid ise ei saa selles osas midagi teha.
- 2) Teine puudus – süsteemi stabiilsus sõltub töötavate ja mittetöötavate kodanike arvu suhtest. Kui nende kodanike kategooriate vaheline lõhe hakkab vähenema, nagu see praegu toimub, siis suureneb töötava elanikkonna pensionimaksete suurus.

Hiljem pensionile jäämise (minnes) perioodile peaks riik välja töötama mehhanismi, mis soodustab pikemat tööelu, näiteks pakkuda eakatele inimestele osalise tööajaga tööd, luua töötingimused eakatele inimestele üldise tootlikkuse ja mugavuse suurendamiseks, tehes väikeseid muudatusi töökoha korralduses. (Кудрявцева 2015)

Pension Adequacy Report (2018) toob Eesti puhul lisaks välja, et riiklik pension on liiga madal ja suur osa pensionäridest elavad allpool vaesuspiiri. Seletamaks lahti suhtelist vaesust, peab autor oluliseks esmalt edasi anda paari põhimõiste – suhtelise vaesuse määr ja piir ning ekvivalentnetosissetulek – põhjalikum seletus. Suhtelise vaesuse määr on inimeste osatähtsus, kelle ekvivalentnetosissetulek on suhtelise vaesuse piirist madalam. Suhtelise vaesuse piir on 60% leibkonnaliikmete aasta ekvivalentnetosissetuleku mediaanist. Ekvivalentnetosissetulek on leibkonna summeeritud netosissetulek, mis on jagatud leibkonnaliikmete tarbimiskaalude summaga. (Statistikaamet 2018)

Statistikaameti järgi aastast 2009 suhtelise vaesuse määr eakate inimeste hulgas (65 ja vanem) on järsku kasvanud 15,1%-lt 47,5%-le (2017.a.). Kuid vanaduspensionäride hulgas 2009. aastal suhtelise vaesuse määr oli 17,9% ja 2017. aastal oli 55,2%. 2017. aastal oli ühe kuu suhtelise vaesuse piir 523,08 eurot. Ning kui võrrelda keskmise pensioni suurusega (429 euro, IV kvartal 2018.a.), siis tuleb välja, et sellise suurusega pension pole piisav Eesti pensionäridele edukalt hakkama saamiseks. Sellest piisab, et jääda suhtelise ja absoluutse vaesuse piiride vahele. Absoluutse vaesuse piir 2017. aastal oli 207,23 eurot.

Seletamaks lahti järgmise osa väiteid, peab autor oluliseks esmalt edasi anda ühe põhimõiste – elatusmiinimum – põhjalikum seletus. Elatusmiinimum (*living wage*) on ligikaudne sissetulek, mis on vajalik pere põhivajaduste rahuldamiseks, sealhulgas toit, eluase, transport, tervishoid, haridus, maksuvähendused ja muud vajadused (WageIndicator 2019). Praktikas elatusmiinimumi tase arenenud riikides on üldiselt kõrgem kui arengumaades.

Elatusmiinimumi arvutatakse elanikkonna peamiste sotsiaal-demograafiliste rühmade jaoks: töövõimelised, pensionärid ja lapsed. Pensionäride ja laste puhul on see võrdne tarbijaostukorvi maksumusega. Ja töötava elanikkonna puhul – tarbijaostukorvi maksumuse ja kohustuslike maksete ning sissemaksete summa. Samuti igas riigis võivad samade kaupade või teenuste hinnatasemed varieeruda märkimisväärselt, sõltuvalt majanduse üldisest seisundist ning omavääringust, hinnatasemest ja inflatsioonist. Seega elatusmiinimumid erinevad. (*Ibid.*)

2. EESTI PENSIONISÜSTEEMI VÕRDLEV ANALÜÜS EUROOPA RIIKIDEGA

Käesolevas peatükis tuuakse välja pensioniea ja pensioni suuruse erinevus Euroopa riikides ning on toodud põhjused, miks nendes riikides pensionisüsteem on niimoodi tehtud. Analüüsimiseks on kasutatud kvalitatiivset meetodit ehk võrdlevat analüüsi. Lõpuks tuuakse välja soovitused, mida analüüsi põhjal Eesti pensionisüsteemis parendada tuleks. Soovitused väljendavad autori seisukohti ning on seetõttu ka subjektiivsed.

Praegu on paljudes riikides pensionisüsteemide reformimine hädavajalik. Pensionisüsteemi solidaarsus on ebatäiuslik ja ei suuda talle pandud ülesannetega toime tulla, see tähendab, et pensionisüsteem ei suuda tagada inimesele korralikku elatustaset pärast tema pensioniikka jõudmist. Tõhusa pensionireformi läbiviimiseks on vaja kõigepealt analüüsida välisriikide kogemusi pensionisüsteemide ülesehitamisel kõrge arengutasemega riikides. Iga riigi jaoks pensionisüsteemi valimisel on vaja individuaalset lähenemist, võttes arvesse majanduslikke, demograafilisi ja sotsiaalseid probleeme. Seetõttu peavad arenenud majandusega riigid, teatud arengutaseme saavutamisel, reformima pensionisfääri, et tagada pärast pensionile jäämist korralik elatustase. (Омельянович, Алексеева 2016)

2.1. Andmed ja meetodika

Uurimisperioodiks on valitud aastad 2008-2018, sest selles ajavahemikus oli võimalik leida võrreldavaid andmeid uuritavate näitajate kohta. Kuid oodatava eluea ja tervena elada jäänud aastate puhul on andmed paraku 2016. aasta seisuga. Peamiselt on andmed võetud Eesti statistika, Eurostati ja OECD andmebaasidest, kuid ka mõnedest artiklitest ja ajalehtedest. Juhul kui vaatlusaluse riigi valuuta ei olnud euro, arvestati pensioni suurused eurodesse ümber, võttes aluseks 02.03.2019 seisuga kehtinud valuutakursi.

Selleks, et leida parimad soovitused Eesti pensionisüsteemi parendamiseks, Melbourne Mercer Global Pension Index (MMGPI) järgi on valinud riigid erinevate pensionisüsteemide tasemega. Need võrreldavad riigid on Taani, Holland, Soome, Rootsi, Saksamaa, Poola ja Läti. MMGPI võrdleb pensioni sissetulekute süsteeme kogu maailmas, lähtudes nende piisavusest, jätkusuutlikkusest ja terviklikkusest. Indeks hindab 34 riigi (2018. aastal) pensionisüsteeme Ameerikas, Euroopas ja Aasia-Vaikse ookeani regioonis. Aruandes vaadeldakse ka seda, kuidas pensionisüsteemide jätkusuutlikkus on kümne aasta jooksul alates indeksi algusest arenenud, ning teeb konkreetsed poliitilised ettepanekud pensionisüsteemide parendamiseks igas riigis.

Kuna järgnev analüüs keskendub riiklikele pensionitele, ennekõike vaadeldakse lühidalt iga valitud riigi pensionisüsteeme (Mercer 2018):

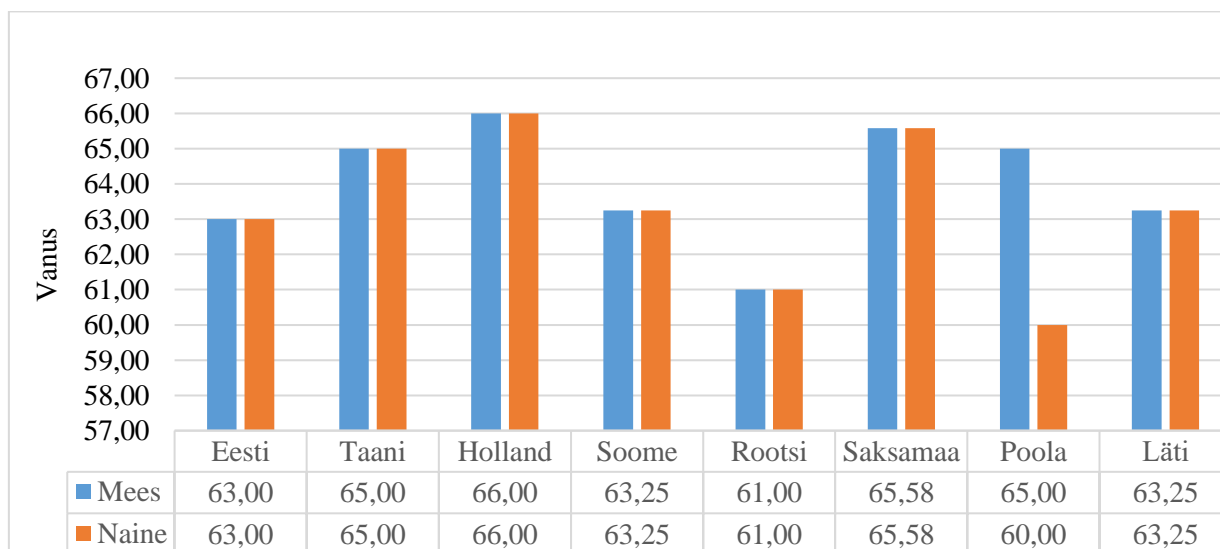
- 1) Taanis pensionisüsteem koosneb kolmest sambast, st kohustuslikust, ametialasest ja isiklikust. Pensionile jäämise praktikat mõjutavad ka ennetähtaegne vabatahtlik vanaduspensioniskeem (*efterløn*) ja töövõimetuspensionid (*førtidspension*).
- 2) Hollandi pensionisüsteem ühendab tasulise süsteemi, kus töötajad maksavad pensionäride hüvitiste ja individuaalse investeerimissüsteemi eest. Kolm tugisammast on: riiklik pensionisüsteem, pensioniõigusega reguleeritav erapensionisüsteem ja üksikisiku erapension.
- 3) Soomes pensionisüsteem koosneb kolmest osast: 1) töötasuga seotud pensionid, mille eesmärk on tulude tasakaalustamine ja mõistlikul määral sissetuleku säilitamine; 2) elukohapõhine rahvapension; 3) garantiipension, mille eesmärk on vaesuse leevendamine ja minimaalse turvavõrgu tagamine.
- 4) Rootsi pensionisüsteem koosneb erinevatest tasanditest. Esimene tasand on töötasuga seotud rahvapension, mis koosneb kahest osast: osaliselt makstav osa (sissetulekupension) ja täielikult rahastatav osa (lisatasu). Teine tasand on garantiipension. Kolmas tasand koosneb tööandjapensioniskeemidest majandussektorite kaupa. Neljas tasand koosneb isiklikest pensioniskeemidest.
- 5) Saksamaal on kolmesambaline pensionisüsteem: 1) kohustuslik riiklik pension - tuntud kui riiklik pensionikindlustus; 2) ettevõtte või tööandjapensionid on tööandjate pakutavad eraõiguslikud vabatahtlikud pensioniskeemid, mis võimaldavad töötajatel pensionile jäämise eest toetada oma Saksa pensionimakseid; 3) erapensionid - need on individuaalsed pensioniinvesteeringute kavad, mis on loodud pankade ja kindlustusandjate kaudu.
- 6) Poola pensionisüsteem koosneb minimaalsest riiklikust pensionist ja töötasuga seotud süsteemist, millel on tinglikud kontod. Üldine süsteem on üleminek *pay-as-you-go*

süsteemist kogumispensioni lähenemisele. Samuti on vabatahtlikud töandjate poolt rahastatavad pensioniskeemid ja individuaalsed pensionikontod.

- 7) Läti kasutab kolme samba pensionisüsteemi. Esimene samm on - tinglik kindlaksmääratud sissemaksega süsteem, teine on rahastatav kohustuslik samm ja kolmas samm koosneb vabatahtlikest erapensioniskeemidest.

2.2. Pensioniea ja oodatava eluea erinevus Euroopa riikides

Pealegi ei ela kõik inimesed pensionieani ning ka mitte kõik ei ela pärast pensioni jõudmist piisavalt kaua. Eestis tõuseb pensioniiga 65. eluaastani alates 2026. aastast ning on tõenäoline, et mõne aja tõuseb pensioniiga 70. eluaastani. Selline pensioniea tõus võtab aega umbes 20 aastat, võttes arvesse, et pensioniiga võib suurened ainult 3 kuu võrra aastas (Malmberg 2018). Kuigi keskmine eluiga kasvab, ei tähenda see seda, et kõik inimesed saavad elada kauem, sest on palju tegureid, mis võivad pensionäri eluiga lühendada. Pensioniea tõstmine ei lahenda kõiki probleeme, sest pension arvutatakse peamiselt töötavate inimeste makstavatest sotsiaalmaksudest, kuid on neid, kes ei tööta ametlikult ja ei maksa neid. Pensioniea kasvu tõttu, eakatel inimestel on raskem leida tööd või jätkata oma vanal töökohal, sest tervis ei ole alati tugev. Lisaks eelistab töandja noorema meeskonna värbamist, aktiivsuse ja loova mõtlemise tõttu.

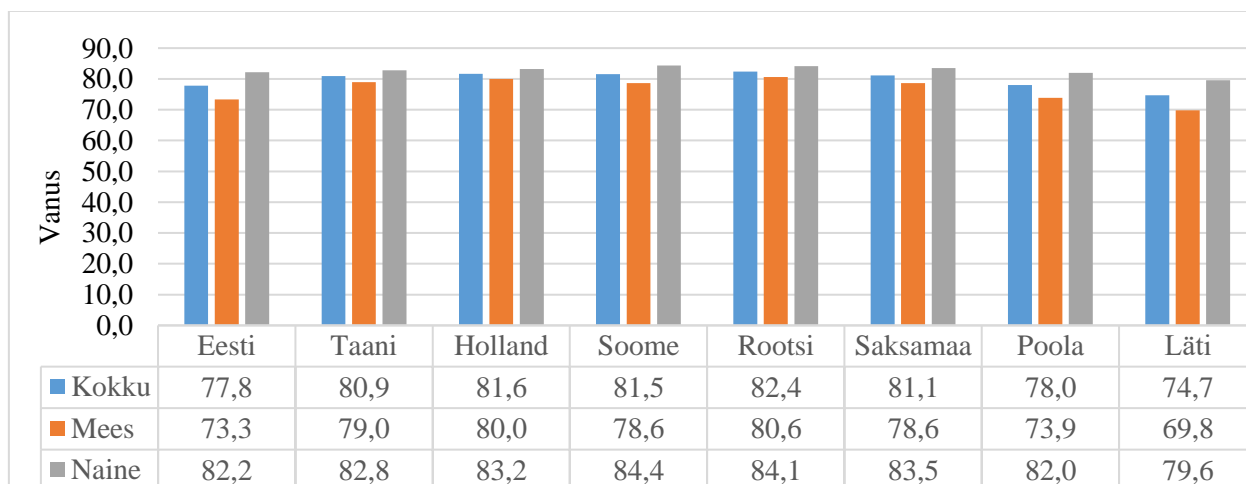
Joonis 3. Pensioniiga Euroopa riikides 2019. aasta seisuga, soo järgi

Allikas: Eesti Statistikaamet, Euroopa Komisjon, Eläketurvakeskus, autori koostatud

Joonisel 3 tuuakse välja kehtiv pensioniiga erinevates Euroopa riikides – Eestis, Taanis, Hollandis, Soomes, Rootsis, Saksamaal, Poolas ja Lätis. Üldiselt paljudes Euroopa riikides lähevad inimesed pensionile vanuses 63-65 aastat, seda sõltumata soost. Siiski paistavad teiste seast silma Rootsi, kus pensioniiga on nii meeste kui naiste puhul 61 eluaastat ning Poola, kus naistel on võimalik pensionile minna 60-aastaselt. Nii Eestis kui Lätis on 2019. aasta seisuga pensioniiga 2-3 aastat madalam kui Taanis, Hollandis ja Saksamaal.

Edasi vaadeldakse tuleviku pensioniea tõstmist eespool loetletud riikides. Nagu varem öelnud, Eestis tõstetakse pensioniiga 65. eluaastani aastaks 2026. Taanis kasvab pensioniiga 67. eluaastani, aastaks 2022. Hollandis, kasvab pensioniiga kahe aasta võrra ehk 67. eluaastani, kuid alates 2021. aastast. Soomes minnakse praegu pensionile vanuses 63 aastat ja 3 kuud, kuid plaanis on tõsta vanaduspensionäri iga 65 eluaastani (aastaks 2027). Loetletud riikide hulgas on Rootsis kõige madalam pensioniiga – 61 aastat, aga nemad tõstavad selle 64 eluaastani aastal. Saksamaal minnakse pensionile vanuses 65 aastat ja 7 kuud ning alates aastast 2031, tõuseb vanaduspensionäriiga Saksamaal 67-le. Poolas kehtib 2016. aastast pensioniiga 65 meestel ja 60 naistel. Lätist sarnaselt Soomele lähevad vanaduspensionärid pensionile vanuses 63 aastat ja 3 kuud. Lätis on kavas pensioniiga tõsta 65 aastani aastaks 2025. (Eläketurvakeskus 2019)

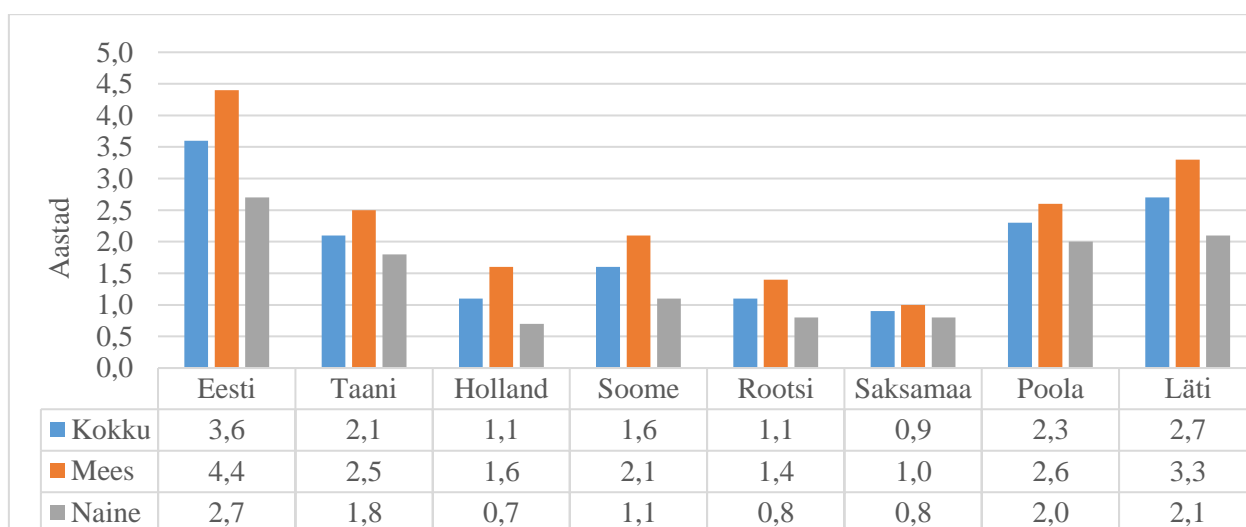
Seega on üksnes pensionile mineku iga võrreldes võimalik välja tuua, et Lääne-Euroopa riikidega võrreldes on Eesti pensioniiga - ka seni kokkulepitud kasvu arvestades - veidi madalam. Seega oleks võimalik pensioniiga tõsta kiiremini, viies see Lääne-Euroopa riikidega ühtlasemale tasemele.

Joonis 4. Oodatav eluiga Euroopa riikides 2016. aasta seisuga, soo järgi
Allikas: OECD, autori koostatud

Nagu juba varem teorias öeldud (peatükk 1.1.2), on pensioniea tõstmise peamine põhjus – elanikkonna oodatava eluea kasv, nagu on näha joonistel 4 ja 5. Samuti riigieelarve jaoks on vähem koormav maksta pensione nii hilja kui võimalik. Joonisel 4 tuuakse välja keskmine eluiga 2016. aastal soo järgi. Rootsis on keskmine oodatav eluiga kõrgeim – 82,4 aastat, kuid seal on madalaim pensioniiga. Kõige madalaim keskmine eluiga on Lätis – 74,7 aastat. Kõikides ülaltoodud riikides keskmine oodatav eluiga ületab pensioniea, keskmiselt rohkem kui 20% võrra.

Oodatav eluiga on esimene indikaator, et pensioniea tõstmine ei pruugi olla Eesti puhul hea idee, sest inimesed ei ela sama kaua kui Lääne-Euroopas. Keskmiselt elavad inimesed Eestis 4,4% vähem kui Lääne-Euroopas. Eriti terav on probleem meeste puhul – 8% vähem, kuid naistel on oodatav eluiga vaid 1,2% lühem. Selline diagramm (joonis 4) kinnitab üldist tendentsi, mis tähendab, et naised elavad kauem kui mehed. See on tingitud asjaolust, et naistel on suurem vastupidavus stressiolukordades ning mehed enamikul juhtudel valivad rohkem riskantseid töökohti kui naised. Keskmiselt elavad naised 6 aastat kauem kui mehed.

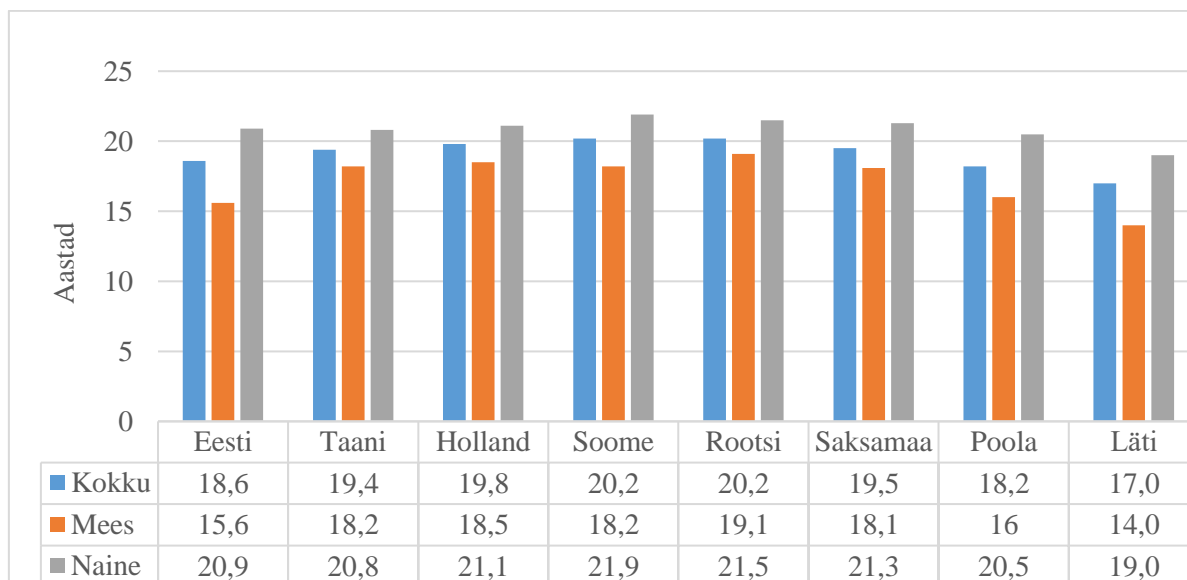
Joonis 5. Oodatava eluea kasv Euroopa riikides 2008-2016. aastatel, soo järgi
Allikas: OECD, autori koostatud

Nagu johtub jooniselt 5, siis on Euroopa riikides aastatel 2008–2016 oodatava eluea kiireim kasv Eestis (ja ka Lätis, Poolas ja Taanis) võrreldes Lääne-Euroopaga. Samal ajal kui joonisel 3 välja toodud pensioniea tõusud on kõikides riikides suhteliselt sarnased, aga kui võrrelda keskmist oodatavat eluiga ja pensioniea kasvu, siis tuleb välja, et keskmine eluiga Eestis kasvab kiiremini kui pensioniiga. Ehkki Lääne-Euroopa riikidest madalam oodatav eluiga võib Eestis olla

takistuseks pensioniea tõstmisel, võimaldaks teistest riikidest kiirem oodatava eluea kasv seda tulevikus siiski kaaluda.

Kasutades varasemaid andmeid OECD andmebaasidest oodatava eluea kasvu kohta, tegi autor 2017-2028. aastate prognoosid Microsoft Excelis. Autor leidis, et Soomes ja Rootsis tõuseb järgmise kümne aasta jooksul pensioniiga kiiremini kui oodatav eluiga seni on kasvanud. 2026. aastal Rootsis plaanitud pensioniea kasv protsentuaalselt ületab oodatava eluea kasvu, kus pensioniea kasv on 4,9% ning oodatava eluea kasv on 2,2%. Ka Saksamaal toimub samamoodi, aga 2028. aastal on erinevus väiksem (proportsionaalselt 2,2% ja 1,9%). Aga samal ajal teistes riikides toimub tagurpidi – oodatava eluea kasv on suurem kui pensioniea kasv. Eestis oodatava eluea kasv 2026. aastal on 7,5% ning pensioniea kasv 3,2%. Euroopas kasvas 2008-2016. aastatel keskmiselt eluiga 1,93 aasta võrra, meeste puhul 2,36 aasta võrra ja naiste puhul 1,5 aasta võrra.

2016. aastal oli Euroopa riikides keskmine oodatav eluiga sünnimomendil 79,8 aastat, aga 65. aastaste oodatav eluiga oli 19,1 aastat, teisisõnu, kokku inimesed elavad 84,1 eluaastat. Vahe on üsna väike. Pensionisüsteemi jätkusuutlikkuse jaoks on oluline, kui kaua inimesed saavad elada ka pärast pensioniea saabumist, nagu on näidatud joonisel 6.

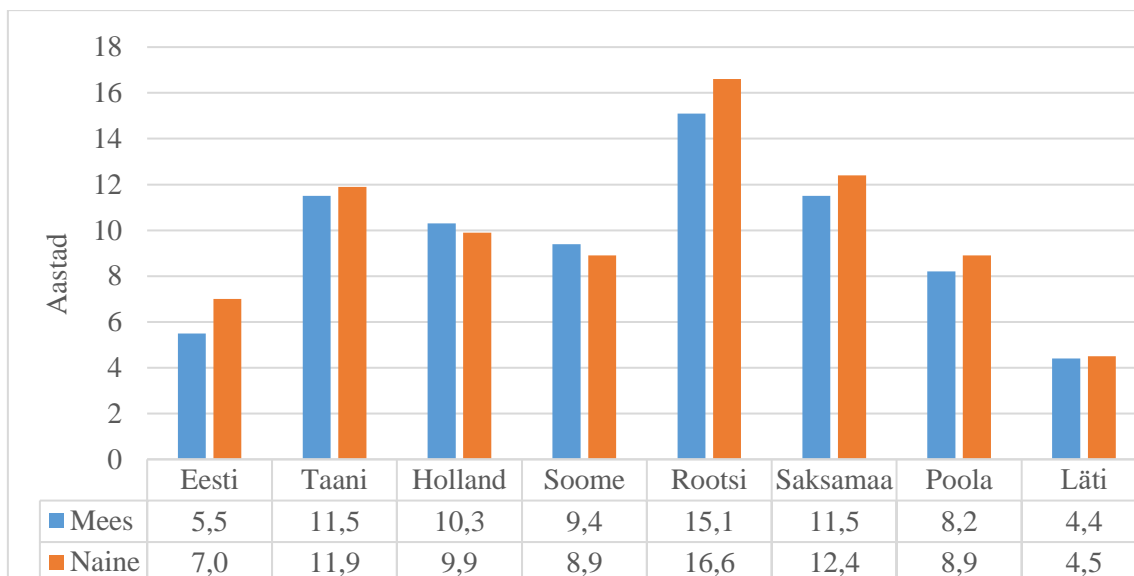

Joonis 6. Oodatav eluiga 65.aastaselt 2016. aasta seisuga, soo järgi
Allikas: OECD, autori koostatud

Joonis 6 kinnitab veelkord, et sisuliselt ei ole Eestis oodatava eluea puhul Lääne-Euroopaga väga märkimisväärset vahet ning oodatava eluea paranemine peaks selle vahe oluliselt väiksemaks tegema. Keskmiselt on Eestis selline näitaja 5,2% vähem kui Lääne-Euroopas, kuid arvuliselt on vahe vaid 1-1,5 aastat.

Selle kõige juures on oluline võtta arvesse ka asjaolu, kui palju terveid aastaid keskmine pensionär elab, mis on näidatud joonisel 7. Isegi kui inimene elab pensionieani, hakkab tema tervis halvenema juba 50 aastaseks saades. Eurostati 2016. aasta andmete põhjal on Euroopas keskmiselt tervena elada jäänud aastad 65. aastaseks saanud meestel 9,5 aastat ja naistel 10 aastat. Selle põhjal saab öelda, et keskmine inimene elab 74,8 eluaastat tervena, kuigi pensioniiga algab keskmiselt vanusest 65.

Statistika järgi on seega tervena elada jäänud aastaid 65-aastaselt peaaegu kaks korda vähem kui on oodatav eluiga 65-aastaselt. Näiteks Eestis ja Lätis on oodatav eluiga 65-aastaselt nii meestel kui ka naistel kolm korda suurem kui on selles vanuses tervena elada jäänud aastaid. Joonis 7 näitab selgelt, et pensionile jäänud inimese tervena elatud eluaastaid Eestis (meestel – 5,5 ja naistel – 7) on märkimisväärselt vähem kui Lääne-Euroopas, mis näitab vanema rahvastiku halba tervislikku olukorda. Eestis ja Lätis on tervena elada jäänud aastaid 3-4 korda vähem kui Rootsis, kus on kõrgeimad tervena elada jäänud aastad – 15,1. See viitab sellele, et Eesti (ja ka Läti) puhul ei ole pensioniea tõstmine väga hea lahendus, sest sisuliselt sunnitakse ka väga kehva tervisega inimesi tööle. Ning see tähendab, et pensionile jäädes ei saa inimesed Eestis juba tänaseks kokkulepitud pensioniea puhul nautida pikaajaliselt oma pensionipõlve, sest neid tabavad üsna pea tervisehädad. Aktiivse eluviisi säilitamisel kulub vanusega tervis veelgi kiiremini ning probleem muutuks akuutsemaks, kui pensioniiga tõstetaks veelgi.

Joonis 7. Tervena elada jäänud aastad 65-aastaselt 2016. aasta seisuga, soo järgi
Allikas: Eurostat, autori koostatud

Tundub mõistlik, et pensioniea ja inimeste tervise vastavuse jaoks tuleks vähendada inimeste koormust pärast 60. eluaastat, see tähendab – tuleb vähendada tööaega ning loomulikult tuleb rõhku pöörata ka tervishoiusüsteemi murekohtadele. Vanurid peaksid läbima täieliku tervisediagnostika ning see peaks olema süstemaatiline ning riigi poolt rahastatav. Eakate inimeste peamised terviseprobleemid on südame- ja veresoonkonna haigused (Vellend 2015) ning vanusega väheneb vitamiini sisaldus organismis, mis toob kaasa kehvveresuse ehk aneemia ja neuropaatiate teket, vähendab stressitaluvust ning halvendab mälu (Sillakivi 2018). Selline olukord võib mõjutada isiku töövõimet - aeglustades teda.

On mitmeid individuaalseid põhjuseid, miks inimesed otsustavad minna pensionile varem või hiljem. See võib sõltuda kas tööst ja saadud palgast, võimalusest tööd leida või üldse tervisest. Kuid inimene ise otsustab isiklike põhjuste alusel, kui palju ta veel suudab töötada ja millal on tal parem pensionile minna. Ning tema valikust sõltub ka pensioni suurus ehk mida hiljem minnakse pensionile, seda suuremat pensioni saadakse. (Nestor 2010)

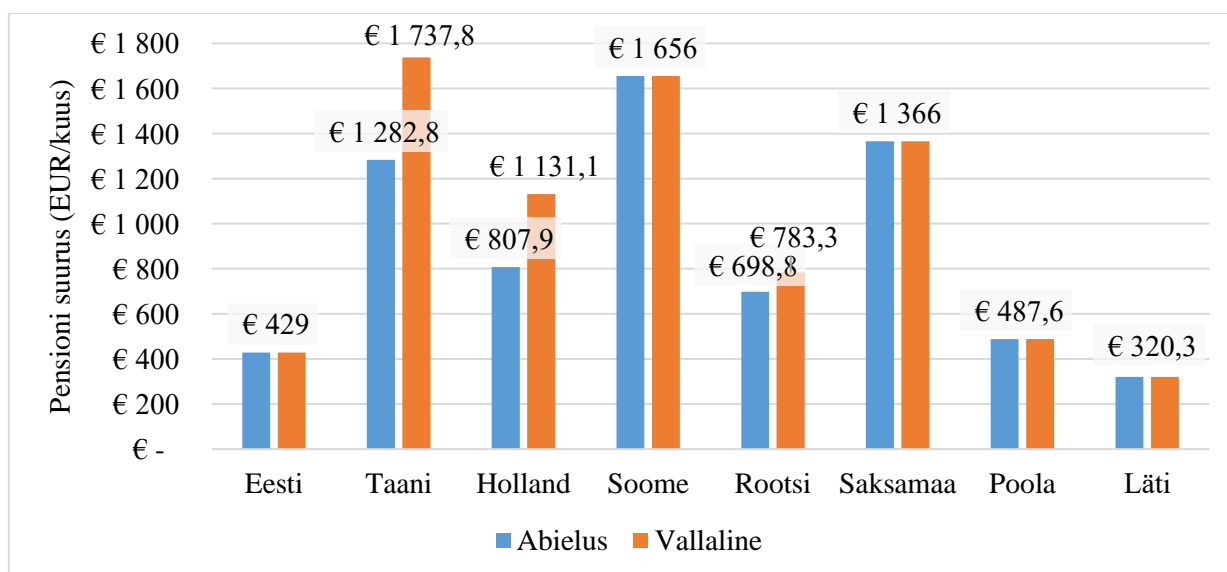
Isegi kui oodatav eluiga on Lääne-Euroopa riikidega võrreldav, siis tervena elatud eluaastaid on Eestis (ja Lätis) pärast pensionile jäämist keskmiselt jäänud elada väga vähe. Kui pensioniiga veelgi tõsta, siis see ei täida pensionisüsteemile püstitatud eesmärki – säilitada pensionile minnes inimeste senine elustandard.

2.3. Pensioni suuruse ja elatusmiinimumi erinevus Euroopa riikides

Oluline tegur eakate inimeste eluks on materiaalne (aineline) kindlustatus. Inimene kogu oma elu töötamisel, tahab pensioni jäämisel mitte mõelda – kas tal on kuu lõpuni piisavalt raha või ei.

Probleem on rohkem seotud asjaoluga, et pensionäride vaesuse tase on ohu piiris. Praegune Eesti pensioni väljamakstud rahasumma ei ole piisavalt suur, et keskmine pensionär saaks kergesti elada ülejäänud elu mugavalt ja ilma lisakuludeta.

Joonisel 8 tuuakse välja pensioni suurused valitud Euroopa riikides. Mitte kõikides riikides pole riigivaluutaks euro, seetõttu tegi autor valuutavahetuse, mis toimus 02.03.2019. Nii, et selle töö lugemise ajal võivad numbrid erineda ülaltoodud andmetest. Tulenevalt asjaolust, et pensionide keskmist suurust ei esitata teatud andmebaasidesse, oli igas riigis viimaste pensionide suuruste leidmine üsna raske, seega on enamik andmeid toodud 2018. aasta lõpu seisuga, ent juhtudel, kus polnud võimalik leida nii hiljutisi andmeid, on mõningatel juhtudel kasutatud ka varasemaid andmeid.^[1]

Joonis 8. Pensioni suurus (EUR/kuus) Euroopa riikides

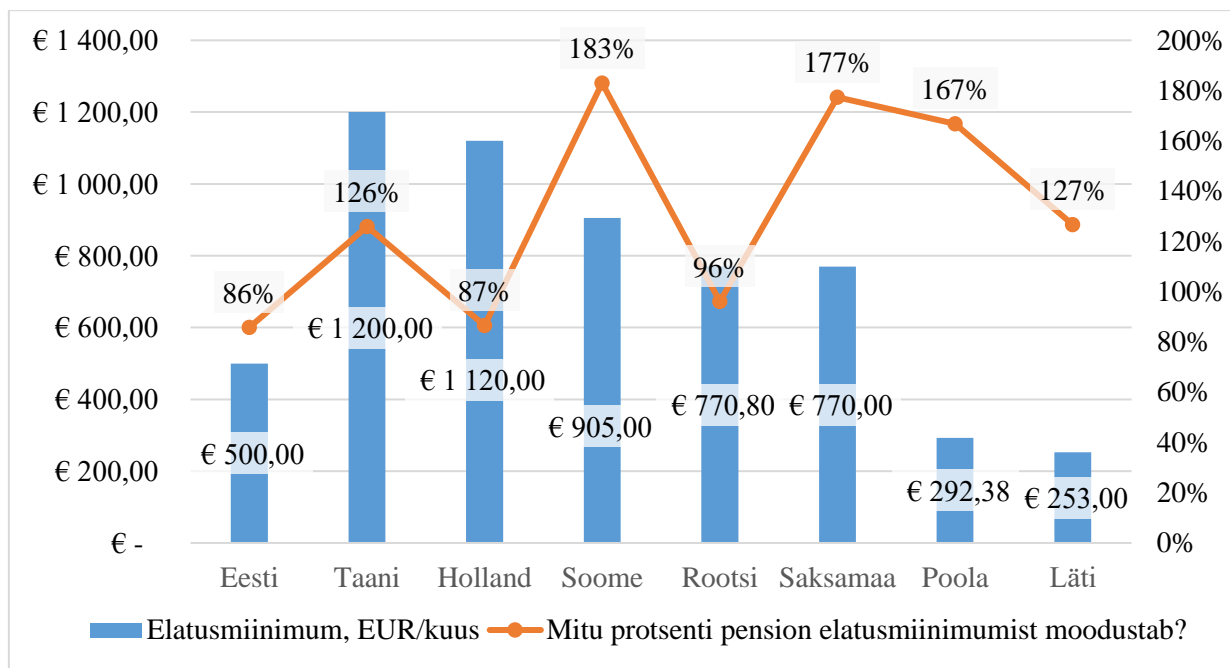
Allikas: Statistikaamet, Eläketurvakeskus, Euroopa Komisjon, Fodor, Pensions Myndigheten, Polskie Radio, The Baltic Course, WageIndicator, autori koostatud

¹ Saksamaa ja Soome pensioni suuruse viimased andmed on kättesaadavad ainult 2017. aasta kohta, ülejäänud riigid 2018. aasta lõpu seisuga.

Eestis, Lätis, Poolas on väljamakstavate pensionite summad selgelt madalamad kui Lääne-Euroopas. Kõige madalam pension on Lätis – 320,3 eurot ja kõige suurem pension on Soomes – 1 656 eurot. Eestis oli 2018. aastal viimase kvartali seisuga keskmine pension 429 eurot, kuid keskmine vanaduspension on siiski veidi suurem – 447,2 eurot. Ning kuidas juba oli ülevalpool mainitud (peatükk 1.3.3) 2017. aastal kuu suhtelise vaesuse piir oli 523,08 eurot ja kui võrrelda keskmise pensioni suurusega, siis tuleb välja, et need pensionid pole piisavad Eesti pensionäridele, et mitte elada vaesuses. Sellest lähtub, et pensioniea tõstmine ei pruugi olla lahendus aitamaks Eesti pensionäridel välja tulla vaesuspiirist. Paraku on suhtelise vaesuse piiri kasv olnud kiirem kui pensioni suuruse kasv ehk 2016. aasta näitel kasvas suhtelise vaesuse piir 9% võrra, kuid pension kasvas 2016. aastal vaid 6% võrra.

Mõnedes riikides, näiteks Taanis, Hollandis ja Rootsis, võib pensionide suurus sõltuda ka sellest, kas isik on abielus või mitte. Seda võib seletada sellega, et kui inimene on üksik, makstakse kõik elatuskulud tema rahakotist ja kui koos elavad kaks pensionäri – makstakse 50% igast rahakotist. Selle juures on toimetuleku erinevus riigiti küllaltki suur. Saksamaal näiteks sõltuvad pensionid sellest, millises riigi pooles elatakse: kui Lääne-Saksamaal, siis on väljamakstav pensionisumma 1 396 eurot, ja kui Ida-Saksamaal, siis 1 336 eurot. Keskmiselt on kogu Saksamaal väljamakstav pension ühele vanaduspensionäriks 1 366 eurot kuus (01.07.2017).

Enamikus riikides koosneb pension põhiosast ja kogunenud summast tööstaaži pealt. Aga, näiteks Hollandis arvutatakse pensioni põhiosa sõltuvalt neto miinimumpalgast. Seega on abielus oleva isiku pension 50% neto miinimumpalgast ja vallalisel 70%. Loomulikult tekib siis õhku küsimus, kas sellises suuruses pensionid, ülalloodud riikides, on piisavad keskmisele pensionäriks. Selle mõistmiseks on esitatud elatusmiinimumi diagramm (vt joonis 9).

Joonis 9. Elatusmiinimum Euroopa riikides (EUR/kuus), andmed 2014-2018. aastate seisuga^[2]
Allikas: WageIndicator, autori koostatud

Joonisel 9 on näha, et Eestis on elatusmiinimum 500 eurot, millest pension moodustab 86%. Kõige parem olukord on Soomes, kus pension moodustab 183% elatusmiinimumist, mis näitab pensionisüsteemi väga kõrget taset. Sama võiks öelda Saksamaa ja Poola kohta, kus protsentuaalne näit ületab 150%. On keeruline öelda, miks mõnedes arenenud riikides esineb niivõrd suur vahe elatusmiinimumi ja pensioni suuruste vahel.

Toodud andmed näitavad, et majanduslikult arenenud riikides (näiteks Taanis, Soomes, Saksamaal) ületab pension elatusmiinimumi. Samal ajal Rootsis ja Hollandis mitte. Arvestades, et iga riik peaks püüdlema parima poole, tuleks Eestis pensione suurendada. Inimesed, kes on kogu oma elu oma riigi heaolu nimel töötanud, ei peaks oma vanaduses kitsikuses vaevlema. Toidu, kommunaalteenuste, rõivaste ja ravimite jaoks peaks jätkuma piisavalt raha. Me ei tohiks unustada, et koos vanusega suurenevad kulud tervisele ja ravimitele. Joonis 9 kinnitab, et Eesti puhul on pensionite madal tase probleemiks, kuna riiklik pension ei kata elatusmiinimumi. Samas saab tuua välja, et sarnane seis on ka Hollandis ja Rootsis, kus kasutatakse ulatuslikult täiendavat pensionit, mida makstakse riiklikule pensionile lisaks. Ka Eesti on sarnase süsteemi juurutanud, kuid väljamaksed sellest on veel väga väikesed, sest süsteem loodi alles 2002. aastal.

² Lätis viimased andmed on 2014. aasta seisuga, ülejäänud riigid 2018. aasta seisuga.

Mitu eripärasust:

- 1) Üks Läti omadustest: riigis puudub mõiste "elatusmiinimum". See võib tunduda kummaline, kuid alates 2014. aastast ei leia Sotsiaalministeerium võimalust luua seda olulist näitajat, kuigi vastav korraldus on antud ja on väidetavalt arendamisel.
- 2) Taanis on elatustase üsna kõrge. See riik on palkade osas üks juhtivaid riike Euroopa riikide seas, kuid samal ajal on kõrged ka elamiskulud. Lähtudes sellest ei ole raske mõista, miks seal on Taanis nii kõrge elatusmiinimum.
- 3) Poolas ei ole elatusmiinimumi üldmõistet. Selle asemel on kaks mõistet: „*minimum egzystencji*“ ja „*minimum socjalne*“. Bioloogiline miinimum ehk tavaline elatusmiinimum – vajadused, ilma milleta tavaline inimelu (toit, hügieen, meditsiin, eluase, rõivad ja jalatsid, koolitus/õpetus) ei ole võimalik. Sotsiaalne miinimum - hõlmab nii bioloogilise miinimumi kui ka inimese sotsiaalseid vajadusi, nagu teatrid, suhtlemine ja muud. Joonisel 9 on toodud bioloogiline miinimum.

2.4. Eesti pensionisüsteemi peamised arengusuunad

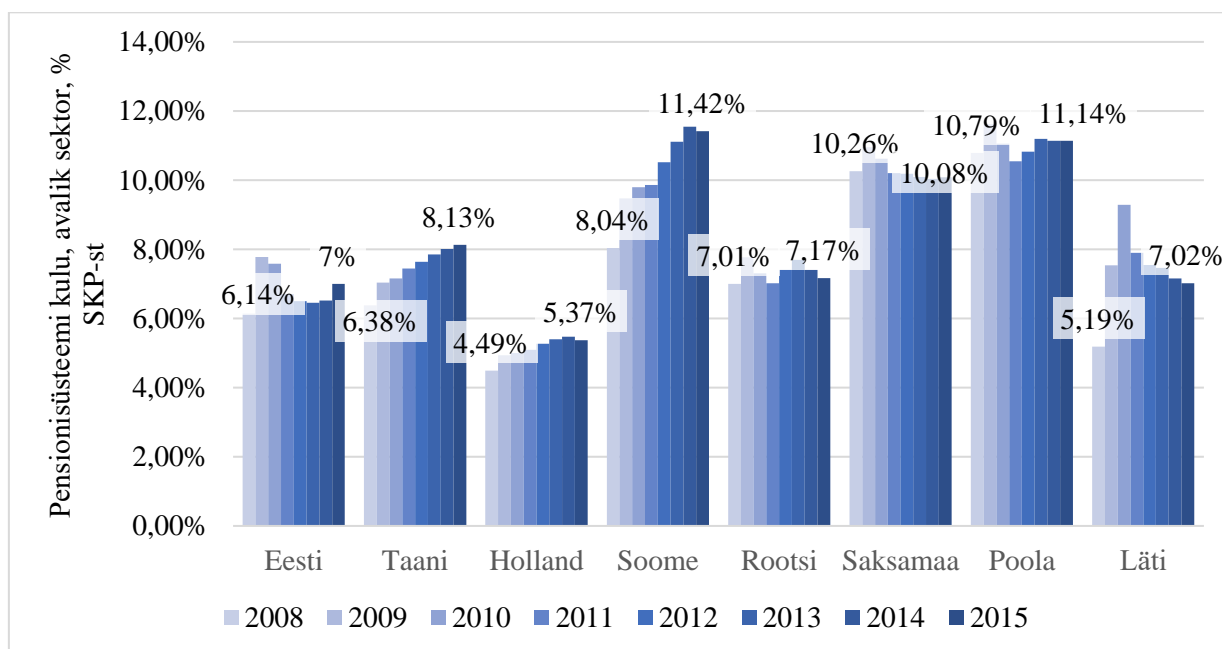
Selles peatükis tuuakse välja senised arengud Eesti pensionisüsteemis, nagu juba vastu võetud pensionireformid Eestis, samuti autori soovitusel, mida analüüsi põhjal Eestis parandada tuleks.

Kõigepealt vaadeldakse 4 peamist punkti pensionireformis, mis Riigikogu võttis vastu 12.12.2018 (Sotsiaalministeerium 2019a):

- 1) Pension muutub 2021. aastast paindlikumaks. Teisisõnu, iga inimene saab ise otsustada/valida, millal ta soovib pensionile minna ning kas võtta pensioni välja osaliselt või mõnel ajahetkel maksmine peatada.
- 2) 2027. aastast on pensioniiga seotud keskmise oodatava elueaga.
- 3) 2021. aastast on riiklikul vanaduspensionil uus valem, mis koosneb pooles osas kindlustusosast ja pooles osas staažiosast. Seos palga suurusega säilitatakse II ja III samba kaudu.
- 4) Taasavatakse teise sambaga liitumise võimalus inimestele, kes on sündinud 1970.-1982. aasta vahemikul.

Nende reformide eesmärk on muuta Eesti pensionisüsteem tulevastele pensionäridele soodsamaks. Pensionisüsteemi reformimise peamiseks põhjuseks on tööealise elanikkonna arvu vähenemine. Prognooside kohaselt võib Eesti elanikkond 2060. aastaks väheneda 1,31-lt miljonilt 1,11 miljonini, samal ajal väheneb töövõimeline elanikkond 256 000 võrra ehk 32% ning üle 63-aastaste inimeste arv suureneb 106 000 võrra ehk 41% (Rahandusministeerium, Sotsiaalministeerium 2016).

Lähtuvalt sellest tasub märkida, et piisava pensioni tagamine tulevikus on suureks väljakutseks eelkõige lühiajalise karjääri või madala sissetulekuga inimeste ja puudega inimeste või ainult elukohapõhiste rahvapensionide saajate jaoks. (Euroopa Komisjon 2018a)

Joonis 10 . Pensionisüsteemi kulu, avalik sektor, % SKP-st, 2008-2015^[3]

Allikas: OECD, autori koostatud

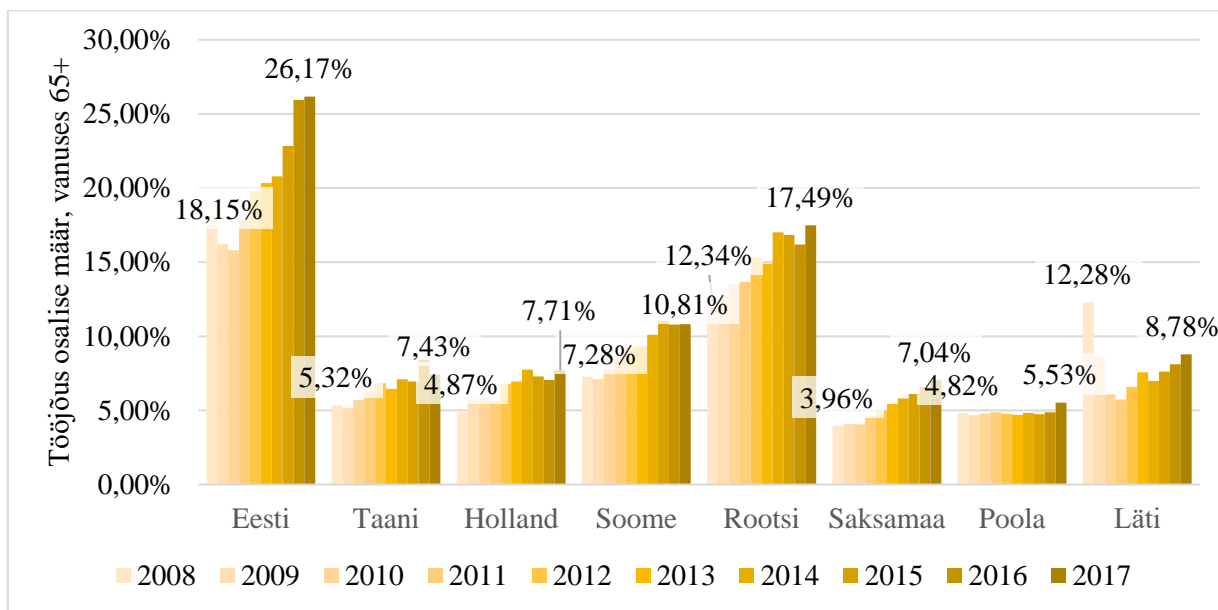
Ei ole väga tõenäoline, et PAYG-süsteemile kantakse täiendavaid rahalisi vahendeid praeguse pensioni taseme tõstmiseks võrreldes tööjõutuluga (Euroopa Komisjon 2018b). Joonisel 10 OECD andmete järgi, 2015. aastal ei ületa Eestis avaliku sektori pensionisüsteemi kulud rohkem kui 7% SKP-st, mis on üsna erinev Euroopa keskmisest – 12,7%. Pensionisüsteemi kulutused toimuvad samuti ka erasektoris, aga tuleb ära märkida, et 2013 on viimane aasta, mille kohta erasektori pensionisüsteemide andmeid on võimalik leida. Ning 2013. aasta näitel, kui liita avalikule sektorile

³ Poolas puuduvad andmed 2015. aasta kohta. Seetõttu on võetud samad andmed 2014. aasta järgi.

ka erasektori andmed, siis kokku on kulud: Eestis – 6,54%, Taanis – 13,75%, Hollandis – 9,47%, Soomes – 11,75%, Rootsis – 9,27%, Saksamaas – 10,3%, Poola – 11,22% ja Lätis – 8,65%.

Pensionisüsteemi kulu protsenti SKP-st vaadates on näha, et on riike, kes on eraldanud pensionite maksmiseks märksa suurema osa SKP-st kui näiteks Eesti. Samas on ka Taanis, Hollandis ja Rootsis avaliku sektori kulutused pensionile suhteliselt madalad. Siiski nagu näitavad 2013. aasta andmed, on erasektori pensioneid arvestades kõigis Lääne-Euroopa riikides kulutused pensionile vähemalt 9,27% SKP-st, samas kui Eestis on kulutused vaid 6,54% SKP-st. Ehkki osaliselt on see selgelt tingitud ka rahvastiku vanuselisest koosseisust, viitab see, et Eestis võib olla põhjendatud eraldada rohkem vahendeid pensionäride olukorra parendamiseks. Ühtpidi võib see toimuda seeläbi, et pensioniiga ei tõsteta niivõrd kiires tempos, mis on põhjendatud Eesti pensioniealiste kehva tervisega. Teistpidi võib see toimuda seeläbi, et suurendatakse riiklike pensionimakseid, mis on põhjendatud asjaoluga, et Eestis on nii antud analüüsi kui OECD raporti järgi pensionäride sissetulek liiga madal, et tagada elustandardite säilimist.

Alati tehakse reformi pensionisüsteemis, mille korral pensioniiga tõstetakse. Viimase 20 aasta jooksul Euroopa Liidus on pärast 65. eluaastat töötavate inimeste arv suurenenud. Näiteks OECD andmete põhjal 2000. aastast kuni 2017. aastani tööjõus osalemise määr Eestis on kasvanud 12,82% võrra, kuid Poolas on see vähenenud 2,44% võrra. Samas kui oodatav eluiga Euroopa liidus on pidevalt kasvanud ning noored püüavad lahkuda oma riigist rohkem arenenud riikidesse, mis viib rahvastiku vananemisele, kuid samal ajal kasvab pensionäride arv. Selle tulemusena suureneb keskmine pensioniea pikkus just riikides, kus vanaduskriis näib olevat kõige teravam. Seega pensioniea tõstmine ei pruugi aidata suurendada pensionide suurust.

Joonis 11. Töajõus osalise määr, vanuses 65 ja vanem, 2008-2017. aastate järgi
Allikas: OECD, autori koostatud

Joonisel 11 (vt lk 34) on välja toodud võrreldes teiste Euroopa riikidega, et just Eestis on kõige kõrgemad pensionäride töajõus osalise määrad 2017. aastal (26,17%). Huvitaval kombel on kõrgelt arenenud riikides, näiteks Taanis ja Hollandis, pensionäride töajõus osalemise määr varieerumas 7-8% vahel. Oluline on välja tuua, et kui tööhõive vanemas rahvastiku puhul väheneb, siis rahvastiku vananemine ja eespool nimetatud meetmed vähendavad ka pensionide taset, mis viib pensioniea jooksul heaolu vähenemiseni (OECD 2019a).

Surve Eesti pensionisüsteemile ei tulene pensionide kõrgetest asendusmääradest, vaid suurest sõltuvusest. Eesti pensionäride osatähtsus rahvastikus peaks prognooside kohaselt suurenema 31,5%-lt 2016. aastal 60,6%-le 2056. aastaks, kuid see ületab ELi keskmist (56,6% aastal 2056). Seetõttu pensionite suuremad asendusmäärad ja/või pensionäride madalam vaesus võiks olla saavutatav erinevate lähenemisviiside kombineerimisel: tegeliku pensioniea tõstmine, vabatahtlike säästude suurendamine või praeguste kulutuste tõhusam kasutamine vaesuse vähendamiseks. (Euroopa Komisjon 2018b) Need aspektid selgitavad 2018. aastal vastu võetud reforme, mis realiseeritakse 2021. aastaks.

Tehtud analüüsi põhjal võib väita, et praegu ei ole pensioniea tõstmine Eestis parim lahendus pensionisüsteemi parendamiseks. Seega tasub pensioniea tõstmine pigem edasi lükata, et leida rohkem mõistlikke alternatiive pensionisüsteemi parendamiseks. Kuna tervena elatud eluaastaid pärast 65-aastaseks saamist on kolm korda vähem kui on praegune oodatav eluiga pärast 65ndat

eluaastat, siis selle põhjal võib öelda, et Eesti pensionär saab oma vanaduspõlve täielikult nautida vaid keskmiselt 1/3 talle määratud pensioni ajast. Peale selle muutub iga inimese tervis vanuse tõttu halvemaks ning kui samal ajal jätkatakse aktiivset töötamist, siis tervis võib halveneda veelgi kiiremini.

Lisaks sellele tasub arvestada, et Eesti keskmine pension oli 2018. aasta lõpus 429 eurot, ent elatusmiinimum oli 71 eurot rohkem (500 eurot). Siinjuures ei arvestata, et pensionäridel on oluliselt suuremad tervishoiukulud kui keskmisel inimesel, kelle jaoks antud elatusmiinimum on arvutatud. Lähtuvalt sellest võib väita, et antud pensioni suurus ei ole meie pensionäridele piisav. Tehtud analüüsi põhjal võib öelda, et pensionisüsteemi täiendav rahastamine oleks üks võimalikke võimalusi Eesti pensionisüsteemi parendamiseks. Samal ajal leiab autor, et seda tuleks teha ilma pensioniea tõstmiseta. Selle alusel võib pakkuda välja lahenduse eraldada pensionite maksmiseks suurema osa sotsiaalmaksust.

Riikliku pensioni reformimisel tuleb arvestada ka muudatustega, mis on plaanis sisse viia seoses kogumispensionisüsteemiga, see tähendab teise ja kolmanda sambaga. Kehtiva süsteemi kohaselt II samba ehk kogumispensionisüsteemi eelfinantseerimine tuleneb 2% töötaja brutopalgast ja 4% tööandja poolt makstava sotsiaalmaksu arvelt, mis kantakse tema isiklikule kogumiskontole. Töötaja palgast, kes ei ole liitunud kogumispensioniga, võetakse 33% sotsiaalmaksust – 13% ravikindlustuseks ja 20% riiklikuks pensioniks. (Pensionikeskus 2019) 2019. aasta aprillis valitsuse moodustanud erakonnad on oma koalitsioonileppes lubanud, et edaspidi on seni kohustuslikus korras II sambaga liitunud inimestel õigus avalduse alusel II sambasse pensioni kogumine lõpetada (Isamaa erakond 2019). See tähendab, et riikliku pensioni ehk I samba roll muutub tulevikus veelgi olulisemaks, kuna osa inimestest ei pruugi kogumispensionisüsteemi kasutada ning sõltuvalt sel juhul vaid isiklikest säästudest ning riiklikust pensionist.

Lähtuvalt sellest toob autor välja veel ühe võimaluse pensionisüsteemi rahastuse suurendamiseks. Võimalik oleks suurendada sotsiaalmaksu ning ühes sellega riiklikuks pensioniks makstava osa suurust. Statistikaameti arvutatud keskmine brutopalk oli 2018. aastal 1 310 eurot, millest kehtiva korra alusel võetakse pensionikindlustuse makseteks 20%, mis on 262 eurot. Kui tõsta riiklikuks pensioniks makstava osa suurust näiteks 1 protsendipunkti võrra, suureneks see summa 275,1 euronni ehk vahe on vaid 13,1 eurot. Keskmise brutopalga mõistes selline summa ei mängi suurt rolli, aga pensionisüsteemi finantseerimiseks oleks sellel oluline mõju. Antud soovitus tuleneb ka asjaolust, et kõik inimesed ei tööta ametlikult ja ei maksa sotsiaalmaksu.

KOKKUVÕTE

Käesoleva bakalaureusetöö eesmärgiks oli välja selgitada, kuidas on Eesti praegune riiklik pensionikindlustussüsteem üles ehitatud, mis on selle peamised alustalad, kuidas toimub pensionimaksete rahastamine, millised on peamised probleemid Eesti pensionisüsteemis ja kuidas oleks võimalik neid lahendada.

Lõputöö eesmärgist tulenevalt olid püstitatud järgmised uurimisküsimused:

- 1) Millised on Eesti pensionisüsteemi peamised probleemid?
- 2) Millised on Eesti pensioninäitajad võrreldes teiste Euroopa riikide pensioninäitajatega?
- 3) Milliseid meetodeid oleks võimalik kasutada Eesti pensionisüsteemi probleemide lahendamiseks?

Esimesele uurimisküsimusele vastamiseks anti põhjalik ülevaade Eesti riikliku pensionisüsteemi peamistest probleemkohtadest. Suurim sõlmprobleem tuleneb sellest, et pensionäride osakaal rahvastikust on pikas perspektiivis kasvamas, kuid töötavate ja mittetöötavate inimeste suhtarv samal ajal väheneb märkimisväärselt. Selline muutus seab kahtluse alla riikliku pensionisüsteemi jätkusuutlikkuse. Teine oluline keerdküsimus on seotud pensionite suurusega. Iga aastaga kasvab vanaduspensionäride osakaal, kelle sissetulek ühes kuus jääb allapoole suhtelist vaesuspiiri. 2017. aastal oli allpool suhtelise vaesuse piiri 55,2% kõikidest vanaduspensionäridest. Võrreldes 2009. aastaga on see osakaal kasvanud 37,3 protsendipunkti võrra. Võttes arvesse nii keskmise pensioni suurust (429 eurot), suhtelise vaesuse piiri (523,08 eurot) kui ka elatusmiinimumi (500 eurot), on näha, et välja makstav vanaduspension pole piisav tagamaks Eesti vanaduspensionäridele väärivate elustandardite säilimine.

Teisele uurimisküsimusele vastamiseks toodi välja Eesti ja teiste Euroopa riikide pensioninäitajad, mida omavahelises võrdluses analüüsiti. Analüüsi tulemusel toodi välja järgmised järeldused, hinnangud ja ettepanekud:

- 1) Pensioniiga Eestis on 2019. aasta seisuga 63 aastat, kuid 2026. aastaks tõstetakse see 65. eluaastani. Pensioniea tõus Eestis on sarnane teistele Euroopa riikidele.

- 2) Oodatav eluiga 2016. aastal oli 77,8 aastat. Keskmise oodatav eluiga Eestis on 4,4% lühem kui Lääne-Euroopas. Lähtuvalt sellest on oodatav eluiga esimene indikaator, mis annab märku, et pensioniea tõstmine ei pruugi olla Eesti puhul hea idee. Inimesed Eestis ei ela sama kaua kui inimesed Lääne-Euroopas.
- 3) Oodatava eluea kasv oli Eestis aastatel 2008 - 2016 aga kõige suurem teiste võrdlusriikide seas – 3,6%.
- 4) 2016. aastal oli oodatav eluiga Eestis pärast 65-aastaseks saamist 18,6 aastat. Sisuliselt ei ole Eestis oodatava eluea puhul Lääne-Euroopaga võrdluses märkimisväärset vahet. Samuti peaks käimasolev oodatava eluea kasv seda vahet ajapikku vähendama. Keskmiselt on Eestis antud näitaja 5,2% väiksem kui Lääne-Euroopas, kuid arvuliselt vahe on vaid 1-1,5 aastat.
- 5) 2016. aastal oli Eestis tervena elada jäänud aastaid 65 aastasel inimesel keskmiselt 6,25 aastat. Seda on 1,5-2 korda vähem kui teistes Euroopa riikides ning see viitab vananeva rahvastiku halvale tervislikule olukorrale. Tervena elada jäänud aastaid 65-aastaselt on kolm korda vähem kui on inimeste oodatav eluiga antud vanuses. Ka tervena elada jäänud aastate arv on indikaator, mis viitab sellele, et pensioniea tõstmine ei pruugi olla Eesti kontekstis hea lahendus.
- 6) Pensionid Eestis on umbes 2-3 korda väiksemad kui võrdlusriikides ja 2018. aasta lõpus olid need keskmiselt 429 eurot kuus. Praegune Eestis väljamakstav pension ei ole piisavalt suur tagamaks vanaduspensionärile väärrika elu. Kuna pensionite kasvutempo (6%) on aeglasem kui suhtelise vaesuspiiri kasv (9%), siis võib öelda, et pensioniea tõstmine ei pruugi aidata Eesti pensionäridel vaesuspiirist välja tulla.
- 7) Elatusmiinimum on Eestis samuti üsna väike võrreldes teiste riikidega – 500 eurot kuus. Pension moodustab Eestis 86% elatusmiinimumist. Eesti puhul on pensionite madal tase suureks probleemiks, kuna riiklik pension ei kata elatusmiinimumi. Vajalik oleks kas suurendada pensionite suurust või ümber kujundada pensionisüsteem tervikuna.
- 8) 2015. aastal olid Eestis avaliku sektori pensionisüsteemi kulud 7% SKP-st. See on keskmiselt 1-1,5 korda vähem kui teistes Euroopa riikides. Eesti puhul peaks see tõstma esile vajaduse eraldada rohkem vahendeid pensionäride olukorra parendamiseks.
- 9) 2017. aastal oli Eestis 65-aastaste ja vanemate inimeste töjõus osalemise määr 26,17%, mis on kõrgeim näitaja teiste võrdlusriikide seas. 2000. aastast alates on see kasvas 12,82 protsendipunkti võrra, mis on 1,5-3 korda kiirem kasv kui teistes Euroopa riikides.

Viimasele uurimisküsimusele vastamiseks tugineti käesolevas töös läbi viidud analüüsi tulemustele ning toodi välja kaks peamist meetodit, mida oleks võimalik kasutada Eesti pensionisüsteemi probleemkohtade lahendamiseks. Esimese lahenduskäiguna leidis töö autor, et pensioniea tõstmine tasub edasi lükata, kuna Eesti vanaduspensionäridel on tervena elatud eluaastaid pärast 65. aastaseks saamist kolm korda vähem kui on nende oodatav eluiga pärast antud vanust. Sellisele tõdemusele jõudmine toob kaasa vajaduse veelgi põhjalikumaks analüüsiks leidmaks täiendavaid võimalusi Eesti riikliku pensionisüsteemi parendamiseks. Täiendavate rahastamisvõimaluste leidmine oleks üks võimalikke lahendusi.

Lähtuvalt sellest toob autor välja võimaluse pensionisüsteemi rahastuse suurendamiseks. Võimalik oleks suurendada sotsiaalmaksu ning ühes sellega riiklikuks pensioniks makstava osa suurust. Statistikaameti arvatud keskmine brutopalk oli 2018. aastal 1 310 eurot, millest kehtiva korra alusel võetakse pensionikindlustuse makseteks 20%, mis on 262 eurot. Kui tõsta riiklikuks pensioniks makstava osa suurust näiteks 1 protsendipunkti võrra, suureneks see summa 275,1 euronni ehk vahe on vaid 13,1 eurot. Keskmise brutopalka mõistes selline summa ei mängi suurt rolli, aga pensionisüsteemi finantseerimiseks oleks sellel oluline mõju.

SUMMARY

THE POSSIBLE DEVELOPMENTS OF THE ESTONIAN PENSION SYSTEM BASED ON SELECTED EUROPEAN COUNTRIES

Kariina Grigorjeva

There is a growing problem in Estonia with the aging of the population, which has brought about changes in the demographic composition of the population. In the general picture, this means that the time to get a retirement pension is now longer, and at the same time, an ever-narrowing (young) proportion of the population has to fund the pension payments to an increasing proportion of the (aging) population. In addition, the political power structure in Estonia has changed and this change has brought about the knowledge that the current three-pillar pension system will be substantially reformed. It is too early to say what this will lead to, but the fact is that pension issues are more on the agenda today than ever before.

The relevancy of the topic derives from the European Commission's Pension Adequacy Report of 2018, which shows that more than 50% of old-age pensioners in Estonia are living under the poverty line. This is due to the fact that the size of pensions is not large enough and the subsistence minimum is higher than the pension.

The aim of the thesis is to describe the structure of the current Estonian pension system, along with its main pillars and financing methods. The thesis also explores what are the main problems of the Estonian pension system and how they could be solved. In order to achieve this goal, a comparative analysis is carried out showing the difference between the retirement age, life expectancy, pension size and subsistence minimum in European countries. The main development trends of the Estonian pension system are also outlined, and recommendations given on what should be improved in the Estonian system on the basis of the analysis.

In order to achieve the purpose of the thesis, the author has set the following research questions:

- 1) What are the main problems of the Estonian pension system?
- 2) How do the Estonian pension indicators compare to the pension indicators of other European countries?
- 3) What methods could be used to solve the problems of the Estonian pension system?

The results of the analysis showed that although life expectancy at 65 years in 2016 was 18.6 years, the number of healthy life years after 65 years is three times lower (6.25 on average). This shows the very poor health of the older population. At the end of 2018, the pension in Estonia stood at 429 euros per month, which was only 86% of the subsistence minimum (500 euros per month) and rather less than the relative poverty line (527.08 euros per month). It is worth noting that 55.2% of old-age pensioners are under the poverty line, i.e. those pensions are not enough for Estonian pensioners. On this basis, more resources need to be allocated to improving the situation of pensioners, as in 2015 the public pension spending did not exceed 7% of GDP.

Based on the results of the analysis, it can be argued that raising the retirement age is not a very good solution to improve the pension system. It is worthwhile to postpone the increase of the retirement age or to allocate, for example, majority larger proportion of social tax for the payment of pensions. The author offers to increase social tax by 1 percentage point.

KASUTATUD ALLIKATE LOETELU

Average Monthly Pension EUR 1,656. Eläketurvakeskus. Kättesaadav:

<https://www.etk.fi/en/tiedote/average-monthly-pension-eur-1656/> , 27. märts 2019.

Average old-age pension in Latvia grows by EUR 19 over year. The Baltic Course. Kättesaadav:

<http://www.baltic-course.com/eng/analytics/?doc=138429> , 27. märts 2019.

Barr, N., Diamond, P. (2006). *The economics of pensions.* – Oxford University Press, Vol. 22, Issue 1, 15–39.

Denmark – Old-age pension and survivors. Euroopa Komisjon. Kättesaadav:

<https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1107&langId=en&intPageId=4494> , 27. märts 2019.

Eesti Keele Instituut (2019). *Mõiste – elatustase – seletus.* Kättesaadav:

<http://eki.ee/dict/ekss/index.cgi?Q=elatustase&F=M> , 20. aprill 2019.

Eesti pensionisüsteem. Pensionikeskus. Kättesaadav: <https://www.pensionikeskus.ee/eesti-pensionisusteem/pensionisusteem/> , 15. veebruar 2019.

Euroopa Komisjon (2018a). *Pension adequacy report – Current and future income adequacy in old age in the EU.* Vol. 1. Luxembourg: Publications Office of the European Union.

Euroopa Komisjon (2018b). *Pension adequacy report – Current and future income adequacy in old age in the EU.* Vol. 2. Luxembourg: Publications Office of the European Union.

Fodor, J. (2018). *German Pension System: Experience and Challenges.* Kättesaadav:

https://www.actuaries.org/IAA/Documents/CMTE_SSC/Meetings/Berlin_2018/Minutes/4_German_Pension_System.pdf , 27. märts 2019.

Garantipension. Pensions Myndigheten. Kättesaadav:

<https://www.pensionsmyndigheten.se/forsta-din-pension/sa-fungerar-pensionen/garantipension-om-du-har-lag-pension> , 27. märts 2019.

Healthy life years and life expectancy at age 65 by sex. Eurostat. Kättesaadav:

https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-datasets/-/TEPSR_SP320 , 07. märts 2019.

Isamaa erakond (2019). *Eesti Keskerakonna, Eesti Konservatiivse Rahvaerakonna ning Isamaa Erakonna valitsusliidu aluspõhimõtted 2019-2023.* Kättesaadav:

<https://isamaa.ee/poliitikadokumendid/> , 26. aprill 2019.

- Leppik, L. (2016). Pensionisüsteemi väljavaated ja väljakutsed. – *Tallinna Ülikooli ühiskonnateaduste instituudi Eesti demograafia keskus*. Kättesaadav: https://www.researchgate.net/publication/309230997_Pensionisusteemi_valjavaated_ja_valjakutsed , 23. veebruar 2019.
- Malmberg, K. (2018). PUUST JA PUNASEKS: mis muutub pensionitega? – *Postimees*, 5. aprill Kättesaadav: <https://majandus24.postimees.ee/4337701/puust-ja-punaseks-mis-muutub-pensionitega> , 12. aprill 2019.
- Mercer (2018). Melbourne Mercer Global Pension Index 2018. – *Australian Centre for Financial Studies*, Melbourne. Kättesaadav: <https://australiancentre.com.au/publication/melbourne-mercator-global-pension-index-2018/> , 26. veebruar 2019.
- Mägi, K.-G. (2016). Pensionisüsteemide tulemuslikkus Eesti ja Põhjamaade näitel. (Lõputöö). Sisekaitseakadeemia. Tallinn.
- Nestor, E. (2010). Pensioniea tõstmine pole lahendus. – *Sõnumitooja*, 05. jaanuar. Kättesaadav: <https://sonumitooja.ee/pensioniea-tostmine-pole-lahendus/> , 07. märts 2019.
- Nestor, M. (2016). SEB nädalakommentaar: pensioniea tõstmisele ei ole alternatiivi. – *Postimees*, 25. september. Kättesaadav: https://majandus24.postimees.ee/3848935/seb-nadalakommentaar-pensioniea-tostmisele-ei-ole-alternatiivi?_ga=2.105540608.284723916.1548590774-1972221762.1537255873 , 07. märts 2019.
- OECD (2015). *Pensions at a Glance 2015: OECD and G20 indicators.*, Paris: OECD Publishing. Kättesaadav: http://dx.doi.org/10.1787/pension_glance-2015-en , 25. veebruar 2019.
- OECD (2019a). *Labour force participation rate*. Kättesaadav: <https://data.oecd.org/emp/labour-force-participation-rate.htm#indicator-chart> , 27. märts 2019.
- OECD (2019b). *Life expectancy at 65*. Kättesaadav: <https://data.oecd.org/healthstat/life-expectancy-at-65.htm#indicator-chart> , 27. märts 2019.
- OECD (2019c). *Life expectancy at birth*. Kättesaadav: <https://data.oecd.org/healthstat/life-expectancy-at-birth.htm> , 27. märts 2019.
- OECD (2019d). *Pension spending*. Kättesaadav: <https://data.oecd.org/social/exp/pension-spending.htm> , 27. märts 2019.
- Pensions drop for communist-era officers in Poland*. Polskie Radio. Kättesaadav: <http://www.thenews.pl/1/9/Artykul/344461,Pensions-drop-for-communist-era-officers-in-Poland> , 27. märts 2019.
- Piirits, M. (2014). Eesti pensionisüsteemi põlvkondade vahelised efektid. – *Riigikogu Toimetised*, No. 30, 47–60.

- Piirits, M., Võrk, A. (2015). Eesti pensionisüsteemi reformide mõju pensionide põlvkonnasisesele jaotusele. – *Riigikogu Toimetised*, No. 32, 133–142.
- Purju, A. (2000). Mõnedest pensionisüsteemi probleemidest. – *Riigikogu Toimetised*, No. 2, 189–193.
- Queisser, M., Whitehouse, E. R. (2006). Neutral or Fair? Actuarial Concepts and Pension System Design. – *OECD Social, Employment and Migration Working Papers*, No. 40, OECD Publishing. Kättesaadav: <https://doi.org/10.1787/351382456457> , 18. veebruar 2019.
- Rahandusministeerium, Sotsiaalministeerium (2016). *Riikliku vanaduspensioni jätkusuutlikkuse analüüs*. Kättesaadav: https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/Sotsiaal/vanaduspensioni_jatkusuutlikkuse_analuuus_2016.pdf , 23. veebruar 2019.
- Retirement ages in Member States*. Eläketurvakeskus. Kättesaadav: <https://www.etk.fi/en/the-pension-system/international-comparison/retirement-ages/>, 09. märts 2019.
- Riigikogu (2019). *Riikliku pensionikindlustuse seadus (RPKS)*. Kättesaadav: <https://www.riigiteataja.ee/akt/RPKS> , 13. veebruar 2019.
- Riigikontroll (2014). *Riigi pensionisüsteemi jätkusuutlikkus*. Kättesaadav: <https://www.riigikontroll.ee/Suhtedavalikkusega/Pressiteated/tabid/168/ItemId/704/amiid/557/language/et-EE/Default.aspx> , 17. veebruar 2019.
- Sillakivi, P. (2018). Mees räägib: Tervisekontroll 40+ mehele. – *SYNLAB*, 7. november. Kättesaadav: <https://minu.synlab.ee/mees-raagib-tervisekontroll-40-mehele/> , 23. aprill 2019.
- Sotsiaalkindlustusamet (2019a). *Pension, liigid ja soodustused*. Kättesaadav: <https://www.sotsiaalkindlustusamet.ee/et/pension/pension-liigid-ja-soodustused> , 25. veebruar 2019.
- Sotsiaalkindlustusamet (2019b). *Pensioni suuruse arvutamine*. Kättesaadav: <https://www.sotsiaalkindlustusamet.ee/et/pension-toetused/pensioni-suuruse-arvutamine> , 25. veebruar 2019.
- Sotsiaalministeerium (2019a). *Eesti pensionisüsteemi uuendamine*. Kättesaadav: <https://www.sm.ee/et/eesti-pensionisusteemi-uuendamine> , 26. veebruar 2019.
- Sotsiaalministeerium (2019b). *Töövõime toetamise süsteem*. Kättesaadav: <https://www.sm.ee/et/toovoimereform> , 25. veebruar 2019.
- Statistikaamet (2018). *Suhtelises vaesuses elas mullu 295 000 Eesti elanikku*. - pressiteade nr 133. Kättesaadav: <https://www.stat.ee/pressiteade-2018-133> , 25. aprill 2019.
- Statistikaamet (2019a). *LES06: Leibkonnaliikme ekvivalentnetosissetulek ja vaesuse piir*.
- Statistikaamet (2019b). *LES62: Vanaduspensionäride suhtelise vaesuse määr soo järgi*.

- Statistikaamet (2019c). *RV021: Rahvastik soo ja vanuserühma järgi*.
- Statistikaamet (2019d). *SK110: Riiklik pensionikindlustus*.
- Statistikaamet (2019e). *SK153: Keskmine pension ja vanaduspension kuus*.
- Statistikaamet (2019f). *TT331: 15-aastaste ja vanemate hõiveseisund soo ja vanuserühma järgi*.
- Statistikaamet (2019g). *PA001: Keskmine brutopalk, tööjõukulu, töötatud tunnid ja töötajate arv tegevusalarühma järgi*.
- Tasuja, M. (18. juuni 2018). *Sotsiaalse kaitse kulutused on tõusuteel*. Kättesaadav: <https://www.stat.ee/artikkel-2018-06-18-sotsiaalse-kaitse-kulutused-on-tousuteel?highlight=pension%C3%A4rid>, 25.03.2019.
- Tööta, kuni sured!* Praxis. Kättesaadav: <http://www.praxis.ee/kajastused/toota-kuni-sured/>, 13. veebruar 2019.
- WageIndicator (2019a). *Living Wage Country Overview*. Kättesaadav: <https://wageindicator.org/salary/living-wage>, 26. märts 2019.
- WageIndicator (2019b). *Minimum Wage – Netherlands*. Kättesaadav: <https://wageindicator.org/salary/minimum-wage/netherlands/>, 27. märts 2019.
- WageIndicator (2019c). *What is the WageIndicator Living Wage?* Kättesaadav: <https://wageindicator.org/salary/living-wage/faq-living-wage>, 19. aprill 2019.
- Vellend, E. (2015). *Eaka inimese elukvaliteet. - Pärnu Haigla*. Kättesaadav: https://haiglateliit.ee/wp-content/uploads/2015/04/patsiendile_362_Eaka_inimese_elukvaliteet.pdf, 17. aprill 2019.
- Volmer, K. (2019). *Tänavune pensionitõus tuleb keskmiselt 8,4%*. Kättesaadav: <https://www.sm.ee/et/uudised/tanavune-pensionitõus-tuleb-keskmiselt-84>, 21. veebruar 2019.
- Äripäev on pensioniea tõstmise poolt*. Pensionikeskus. Kättesaadav: <https://www.pensionikeskus.ee/uudis/aripaev-on-pensioniea-tostmise-poolt/>, 07. aprill 2019.
- Беляев, Ю. А. (2011). Увеличение продолжительности жизни и проблемы пенсионной системы. – *Проблемы учёта и финансов*, No. 2, 26–31.
- Воронцов, А. В. (2016). *Демография: учебник и практикум для прикладного бакалавриата*. Москва: Юрайт.
- Ефимова, Е. Р. (2014). *Социально-экономическая статистика: учебник для академического бакалавриата*. 2-е изд. Москва: Юрайт.

- Колесник, А. (2014). О некоторых иллюзиях, связанных с увеличением пенсионного возраста. – *Стратегии бизнеса*, No. 1(3), 110–114.
- Кубышкин, А. (2018). Три причины, почему повышение пенсионного возраста неизбежно. – *Комсомольская правда*, 1. august.
- Кудрявцева, Л. Н. (2015). Пенсионные системы стран - членов ЕАЭС в контексте создания единого экономического пространства. – *Национальные интересы: приоритеты и безопасность*, No. 3, 173-185.
- Лаптев, П. В. (2015). Глобальная тенденция социального страхования в европейских странах: повышение пенсионного возраста. – *Креативная экономика*, No. 9(7), 918-926.
- Манзарова, Э. Д. (2015). Пенсионное страхование: Содержание, роль и влияние демографических факторов. – *Финансы: Теория и Практика*, No. 4, 139-148.
- Омельянович, Л. А., Алексеева, А. В. (2016). Сравнительная характеристика пенсионных систем разных стран. – *Таврический научный обозреватель*, No 4 (9), 5–8.
- Романченко, В. С. (2015). Сравнительный анализ международного опыта развития пенсионной системы. – *Вестник МИЭП*, No. 3(20), 58–73.
- Санина, Л. В. (2013). Влияние пенсионного обеспечения на формирование уровня и качества жизни населения. – *Baikal Research Journal*, No 5.